

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

37E JAARGANG

WOENSDAG 13 AUGUSTUS 1952

No 1838

COMMISSIE VAN REDACTIE

Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen;
F. de Vries; C. van den Berg (secretaris)
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.

Assistent-redacteur: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË

J. E. Mertens; J. van Tichelen;
R. Vandeputte; F. Versichelen.

Voor de niet gesigeneerde artikelen is de Commissie
van Redactie verantwoordelijk

INHOUD

	Blz.
De vooruitzichten voor de internationale werk- gelegenheidspolitiek	612
De weg naar vrijheid. Een kritisch commentaar (II) door Prof. Dr J. Zijlstra	614
De buitenlandse handel van Zuid-Afrika door Drs C. Verburgh	617
Economische problemen in Noorwegen door H. Skånland	619
Sanering zeevisserij	622
Een stem uit het bedrijfsleven: Electriciteitsstarieven	623
Boekbespreking: De Nederlandse Rijnvaart, bespr. door Drs P. van Zuuren	624
Aantekening: Het wereldautopark	625
Geld- en kapitaalmarkt door Drs J. C. Brezet	625
Statistieken: Overzicht van de opbrengst der Rijksmiddelen	626
Bankstaten	628
Werkloosheid en werkverruiming in Nederland	628

Gebeurtenissen

van deze week werden veelal gebracht onder het hoofd „algemeen belang”. Afwijzen van looneisen (bijv. in de Britse machine-industrie), troonswisseling, in werking treden van het Schuman-plan, minimumprijzen van 3 cent op fruitveilingen, de strijd tussen de Franse premier Pinay en de boeren, het programma van Eisenhower en Stevenson, al of geen koopavond voor middenstandsbedrijven, de politieke ontwikkeling in het Nabije Oosten, het plaatst zich allemaal bij voorkeur onder deze gemeenschappelijke noemer.

Hard van makelij en scherp getekend is wel vereist voor een dergelijke veelvuldig gangbare munt. Juist omdat bij de definiëring van dit algemeen belang het nog al eens aan onomstotelijk vaststaande inhoud en scherpe aftekening ontbreekt, maakt het argument spoedig een wat afgesleten indruk.

Betalen tegenstanders elkaar hierbij nog met gelijke munt, dan hoort men al gauw de beschuldiging: valse munterij.

„Bad money drives out good” is een van de weinige economische wetten. Pessimisten zijn tegenwoordig wel eens geneigd om het principe van deze wet voor ruimer levensgebied geldig te verklaren:

Defensie-inspanning en economische mogelijkheid doen thans om strijd een beroep op dit algemeen belang, ten-einde de grens tussen Mars en Mercurius te bepalen. De keuze is moeilijk, temeer daar de klemmende vraag blijft: Wie betaalt aan het einde het gelag?

Het beroep op „algemeen belang” moet voor de huidige financier, Uncle Sam, wel zeer sterk staan om deze nog dieper in de beurs te doen tasten.

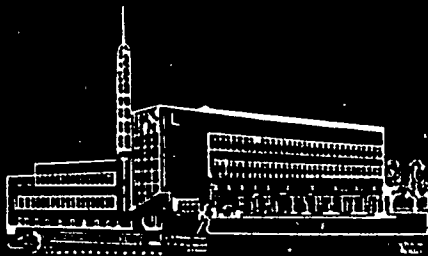
Belang en staking probeerde men in België synoniem te verklaren door beide het praedicaat algemeen te verlenen. Het praedicaat verregende in de nuchtere werkelijkheid. Belang is nog geen belangstelling, en omgekeerd.

Of in ons land de belangstelling voor de kabinetsformatie bij deze lange duur evenredig blijft aan het grote belang van een hechte Regering is moeilijk te zeggen. „Een geduldig volk” zegt het Franse blad „Le Monde”.

Wat overhaast was de te ruime belangstelling van de U.N.-commissie voor het eilandje Gamma op de Grieks-Bulgaarse grens.

Te gering misschien de belangstelling voor het uitgestrekte eilandengebied in de Pacific, waar met de ANZUS-organisatie een tegenvoeter van de NATO werd geschapen.

Nu straal-passagiersvliegtuigen al in geregelde dienst zijn, verliest geografische afstand veel van zijn remmende invloed op belang en belangstelling. Algemeen belang is dikwijls wereldbelang. En daarom is deze vaak gebruikte noemer in vele gevallen inderdaad gemeenschappelijk. De teller geeft dan variaties aan. Massa, meerderheid, verkiezing en invloed tellen nog steeds zwaar, ook bij algemeen belang.

HAV BANK - SCHIEDAM
COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING

R. MEES & ZONEN

A° 1720

BANKIERS & ASSURANTIE-MAKELAARS

ROTTERDAM

AMSTERDAM - 's-GRAVENHAGE
 DELFT - SCHIEDAM - VLAARDINGEN

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Maandstaat op 31 Juli 1952

Kas, Kassiers' en Dag- geldleningen	f. 27.110.466.23
Nederlands	
Schatkistpapier	558 000 000.-
Ander Overheidspapier	28 800 400.-
Wissels	3.217.869.34
Bankiers in Binnen- en Buitenland.	27.181 460 29
Effecten en Syndicaten	9.748.205.47
Prolongatiën en Voor- schotten tegen Effecten	20.077.753.65
Debiteuren	175.414.797.23
Deelnemingen (incl. Voorschotten)	10.036 842.28
Gebouwen	3.500.000.-
Belegde Reserve voor Verleende Pensioenen	646.847.72
	<u>f. 863 734 642.21</u>

Kapitaal	f. 45.000.000.-
Reserve	16.500.000.-
Bouwreserve	1.000.000.-
Deposito's op Termijn	181 363 750.85
Crediteuren	608.508 721.35
Geaccepteerde Wissels	16.208.15
Door Derden	
Geaccepteerd	1.569.743.83
Overlopende Saldi en Andere Rekeningen	9.129.370.31
Reserve voor Verleende Pensioenen	646.847.72
	<u>f. 863.734.642.21</u>

Koninklijke
 Nederlandsche
 Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants
 Schiedam

Advertentie-opdrachten

voor het volgende nummer
 dienen uiterlijk 19 Augustus
 v.m. in het bezit te zijn van
 de Advertentie-afdeling
 Postbus 42, Schiedam.

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering-Mij. op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.

Aanpassing van ondernemingspensioen-
 en spaarfondsen aan de
NIEUWE WETTELIJKE BEPALINGEN

Kantoor: Bellevuestraat 2, Dordrecht, Telefoon 01850-5345

Ook voor Beschikbare Krachten is een annonce in
 „Economisch-Statistische Berichten” de aangewezen
 weg. Annonces, waarvan de tekst 's Maandags in ons
 bezit is, kunnen, plaatsruimte voorbehouden, in het
 nummer van dezelfde week worden opgenomen.

met papier geïsoleerde kabels
 voor zwakstroom en sterkstroom
 koperdraad en koperdraadkabel
 kabelgarnituren, vulmassa en olie

NKFE
N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK
DELFT

DE ARTIKELEN VAN DEZE WEEK

De vooruitzichten voor de internationale werkgelegenheids-politiek.

De Minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting heeft in „E.-S.B.” van 6 Augustus er op gewezen, dat in een zeer groot aantal bedrijfstakken de inhaalvraag zo sterk is geweest, dat het tempo van productie onmogelijk kan blijven gehandhaafd nadat aan die inhaalvraag zal zijn voldaan. Op grond daarvan vreest hij, indien geen nadere maatregelen worden getroffen, een ernstige terugslag. In dit artikel wordt op het door de Minister gestelde vraagstuk ingegaan. Over de omvang van de terugslag, mits voldoende maatregelen worden getroffen, behoeft men niet zo pessimistisch te zijn als Minister In 't Veld. Wat de militaire uitgaven aangaat: deze worden niet zo zeer als de redders van de conjunctuur beschouwd als de Minister schijnt aan te nemen. Indien in 1955 aan de militaire uitgaven een eind zal komen, dan is een inzinking geenszins noodzakelijk; evenals in 1951 de consumptie werd beperkt, zo zal men haar in 1955 doelbewust weer moeten uitbreiden. Voorts is de economische politiek niet zonder middelen om een tegenwicht te verschaffen, indien de vraag naar investeringsgoederen op een meer blijvend lager peil dreigt te komen. Naar aanleiding van de vraag van de Minister wat er met de rapporten van de Verenigde Naties wordt gedaan, wordt opgemerkt, dat inderdaad verschillende regeringen hebben geweigerd om de in die rapporten bevatte adviezen letterlijk op te volgen. Men dient evenwel te onderscheiden tussen de weigering om zich bij voorbaat vast te leggen en een eventuele weigering om, indien het zover komt, de juiste politiek te voeren.

Prof. Dr J. ZIJLSTRA, De weg naar vrijheid. Een kritisch commentaar (II).

In een vorig artikel (in „E.-S.B.” van 30 Juli 1952) is uiteengezet, dat de twee theoretische uitersten van de economische orde, nl. volledige centralisatie en volledige decentralisatie voor de Westerse wereld niet actueel zijn, maar dat het gaat om een van de vele tussenvormen. Voorts bleek, dat vele centralisten en decentralisten zich kunnen verenigen op een drietal essentieel geachte bindingen door of vanwege de Centrale Overheid, nl. ten aanzien van economische machtsposities, de inkomens- en vermogensverhoudingen en de geld- en conjunctuurpolitiek. Schrijver gaat na, welke de visie van het plan van de Partij van de Arbeid, „De weg naar vrijheid”, is op de algemene probleemstelling van centralisatie en decentralisatie in de economische orde. In dit artikel wordt van de genoemde drie bindingen, die ten aanzien van de machtsposities besproken.

Drs C. VERBURGH, De buitenlandse handel van Zuid-Afrika.

De waarde van de Zuidafrikaanse invoer ligt aanzienlijk hoger dan die van de uitvoer. Uit de uitvoercijfers blijkt, dat het voornamelijk de landbouw en de mijnbouw zijn, die voor Zuid-Afrika de deviezen verdienen; de secundaire industrie heeft, tegenover een betrekkelijk geringe opbrengst uit export, omvangrijke bedragen aan buitenlandse valuta nodig om de benodigde kapitaalgoederen en grondstoffen aan te schaffen. De gunstige ligging van de Unie t.o.v. de overige Afrikaanse gebieden ten Zuiden van de Sahara, bieden haar gunstige voorwaarden om van de steeds toenemende koopkracht op deze markten te profiteren en aldaar te concurreren. Nederland heeft zich op de Zuidafrikaanse markt een bescheiden positie verworven; onze uitvoer naar de Unie bestaat vnl. uit consumptiegoederen.

H. SKÅNLAND, Economische problemen in Noorwegen.

In de vraagstukken, die voor het economisch leven van Noorwegen bepalend waren heeft een belangrijke veran-

dering plaats gevonden. Tot 1950 waren de voornaamste doeleinden van de economische politiek het bereiken van een hogere productie en het verminderen, resp. elimineren van het tekort op de betalingsbalans. In 1950 en nog meer gedurende het afgelopen jaar stonden vraagstukken, zoals de algemene prijsstijging en de inkomensverdeling in het middelpunt der belangstelling. Schr. geeft een overzicht van de gevoerde investeringspolitiek, de consumptie van gezinnen, de ontwikkeling van de buitenlandse handel, de overheidsconsumptie en de monetaire politiek in Noorwegen. Daarna wijdt hij enige beschouwingen aan de inflatoire druk, en de herverdeling van inkomen.

Sanering Zeevisserij.

In het onlangs verschenen „Rapport van de commissie sanering zeevisserij” is advies uitgebracht over de maatregelen ter gezondmaking van de zeevisserij. Volgens deze commissie moeten de halve loggervloot, driekwart van de trawlervloot en alle schepen beneden 100 pk, de kotters uitgezonderd, worden gesloopt en vervangen door betere schepen. Voorts wordt een aantal financiële maatregelen voorgesteld. Uitgaande van de gedachte, dat er in Nederland een grote onbevredigde behoefte aan goedkope vis is en dat men deze behoefte nog zal stimuleren, wordt het verantwoord geacht te zorgen voor een voortreffelijk productie-apparaat van flinke capaciteit. Volgens schr. is dit uitgangspunt twijfelachtig: de stelling, dat er een grote onbevredigde vraag naar goedkope volksvis is, blijft onbewezen en lijkt zelfs onwaarschijnlijk als men ziet hoe de vismarkt soms doorslaat bij grote aanvoeren. Met de afzetmogelijkheden staat en valt het gehele ontwikkelde bouwplan.

— SOMMAIRE —

Les prévisions en matière de politique internationale du travail.

Dans le bulletin du 6 août dernier, le Ministre In 't Veld, a souligné le fait que, dans de nombreux domaines le rythme de la production ne pourra être maintenu à son niveau actuel une fois que la pénurie causée par les années de guerre aura été comblée. C'est pourquoi il craint un sérieux contre-coup, si l'on ne prend pas de mesures préventives. C'est cette question qui est examinée dans le présent article.

Prof. Dr J. ZIJLSTRA, „Le chemin de la liberté”. Un commentaire critique (II).

L'auteur examine la conception des problèmes généraux de la centralisation et de la décentralisation économiques, telle qu'elle est exposée dans le plan du Parti de Travail.

Drs C. VERBURGH, Le commerce extérieur de l'Union Sud-Africaine.

Après avoir fait une revue générale du commerce extérieur de l'Afrique du Sud, l'auteur examine plus particulièrement la position des Pays-Bas dans ce domaine.

H. SKÅNLAND, Problèmes économiques en Norvège.

Cet article constitue un aperçu de la politique d'investissements, de la consommation, du développement du commerce extérieur et de la politique monétaire en Norvège. En concluant, l'auteur émet quelques considérations sur la poussée inflatoire et sur la redistribution des revenus.

Assainissement de la pêche en mer.

Dans cet article est examiné le rapport de la Commission pour l'assainissement de la pêche en mer.

De vooruitzichten voor de internationale werkgelegenheidspolitiek

De Minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting heeft in een zeer gewaardeerde bijdrage in het nummer van 6 Augustus jl. van dit blad een uitdaging aan de beoefenaren der economische wetenschap gelanceerd, waarop deze een antwoord schuldig zijn. Kort samengevat wijst Zijne Excellentie er op, dat in een zeer groot aantal bedrijfstakken de inhaalvraag zo sterk is geweest, dat het tempo van productie onmogelijk kan blijven gehandhaafd nadat aan die inhaalvraag zal zijn voldaan. Op grond daarvan vreest hij, indien geen nadere maatregelen worden genomen, een ernstige terugslag. Als voorbeelden behandelt hij in de eerste plaats zijn eigen speciale gebied, dat van de woningbouw, en vervolgens de scheepsbouw, de textielindustrie en een reeks andere bedrijven. Zijn bijdrage op het gebied van de woningbouw is niet slechts vragend en critiserend, doch, zoals voor de hand ligt, ook positief. Op dit gedeelte van zijn betoog kan wellicht later worden teruggekomen, indien het mogelijk zal zijn de door hem ontwikkelde plannen op lange termijn te bespreken in verband met de algemene economische situatie en de ontwikkelingstendenties in de overige sectoren van het economisch leven. Slechts moge worden gesteld dat 's Ministers positieve bijdrage de overweging ten zeerste waard is.

Wij willen in dit artikel voornamelijk ingaan op de algemene zijde van het vraagstuk, tot uitdrukking gekomen in de andere voorbeelden. Ontegengesteld wijst Mr In 't Veld hiermede terecht op een element van instabiliteit, dat in de conjunctuurontwikkeling sinds lang aanwezig is en dat, ofschoon ook door anderen, in het bijzonder door de Nederlandse economist S. de Wolff naar voren is gebracht. Het gaat er hierbij om dat, indien om de een of andere reden in een bepaald jaar of in enige achtereenvolgende jaren zich een bijzonder sterke behoefte aan bepaalde duurzame goederen heeft voorgedaan, de productie daarvan nadien noodzakelijkerwijze zal dalen, om eerst weer op te leven wanneer de levensduur van bedoelde duurzame goederen ongeveer verstreken is en er behoefte aan hun vervanging ontstaat. In de conjunctuurtheorie wordt op dit laatste, het zgn. echo-verschijnsel, gewoonlijk de meeste nadruk gelegd. De Wolff is daarbij zelfs zo ver gegaan dat hij de conjunctuurbeweging vooral hieraan wilde toeschrijven en heeft op grond daarvan betoogd, dat de duur van de conjunctuurcyclus met de levensduur van bepaalde kapitaalgoederen overeenstemt. Wij kunnen deze zijde van de zaak verder laten rusten; het gaat er thans in het bijzonder om of de zojuist genoemde technische behoefte verantwoordelijk kan worden gesteld voor een inzinking van de vraag, nadat in het tegenwoordige geval de inhaalvraag is verzadigd en of deze daling van de vraag een algemene conjunctuurinzinking moet medebrengen. Er kan niet aan getwijfeld worden, dat deze factor zich laat voelen en wel des te sterker naarmate de bijzondere inhaalvraag sterker de normale vraag heeft overtroffen. Niemand zal kunnen ontkennen, dat dit verschijnsel zich in de na-oorlogse jaren heeft voorgedaan en tot op zekere hoogte zal de terugslag, door Minister In 't Veld gesignaleerd, dan ook niet te vermijden zijn. Over de omvang van de terugslag behoeft men echter naar onze mening, mits voldoende maatregelen worden getroffen, niet zo pessimistisch te zijn als Mr In 't Veld.

Reeds het statistisch onderzoek omtrent de conjunctuurbeweging heeft aannemelijk gemaakt, dat de zoëven ge-

noemde technische factor naar alle waarschijnlijkheid niet de hoofdrol speelt bij de vraag naar duurzame goederen. Door een merkwaardige speling van het lot is het een naamgenoot van de door ons genoemde Nederlandse auteur, de tegenwoordige lector aan de Universiteit te Amsterdam, P. de Wolff, die in een studie over de vraag naar auto's aannemelijk heeft gemaakt dat ook de vervangingsvraag in zeer sterke mate door de algemene conjunctuur wordt beïnvloed. Voor andere bedrijfstakken, zoals de scheepsbouw, zijn soortgelijke resultaten gevonden. Geïnterpreteerd ten behoeve van ons betoog wil dit zeggen, dat de algemene hoogte van het nationale inkomen, die in sterke mate met financiële middelen kan worden beïnvloed, in belangrijke mate medebepalend is, zowel voor de vraag naar duurzame goederen als voor de algemene activiteit en dat, naar de mate waarin deze financiële maatregelen genomen worden, tegenkrachten kunnen worden geleverd. De economische wetenschap heeft zich in het onderzoeken van deze krachten niet onbetuigd gelaten; men kan integendeel zeggen, dat sedert de jaren dertig een gehele bibliotheek volgeschreven is om deze vraagstukken nader op te helderen. De naam Keynes is hier een symbool.

Het is van belang de zojuist geboden gedachtengang nader te illustreren door een rechtstreekse beantwoording van de dringende vragen, die de Minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting in zijn artikel aan de economische wetenschapsbeoefenaren stelt. Zou de lichte terugslag, die wij heden waarnemen, zo vraagt hij, niet veel sterker zijn geweest als er niet tegelijk een belangrijk verhoogde vraag naar allerlei militaire goederen was ontwikkeld? Bij de beantwoording van deze vraag moet de financieringswijze der militaire bestellingen in ogenschouw genomen worden. Voor zover deze heeft plaats gevonden door verhoogde belastingen en leningen — zoals in de Verenigde Staten en Nederland wel geheel en in Engeland voor een groot gedeelte — is de militaire vraag gekomen in de plaats van een potentiële civiele vraag. Er zou bij afwezigheid van het militaire programma in elk geval meer vraag naar verbruiksgoederen zijn geweest. De bekende consumptiebeperking van Nederland, in 1951 door het regeringsprogramma bewust teweeg gebracht, is een goed voorbeeld van een vraagvermindering die anders achterwege gebleven zou zijn. Ten dele zullen de maatregelen van de Nederlandse Regering ook de particuliere investeringen hebben beperkt. In de Verenigde Staten is eveneens t.b.v. het militaire programma de belastingdruk aanzienlijk verhoogd. Voor de wereldeconomie is dit uiteraard van veel meer betekenis dan wat in Nederland is geschied. In Engeland is men vermoedelijk, in Frankrijk zeker zelfs niet ver genoeg gegaan. De inflatoire ontwikkeling in deze landen is mede daarvan een gevolg. Zijn wij dus enerzijds van mening dat bij afwezigheid van de huidige militaire uitgaven de civiele consumptie bepaald hoger zou zijn geweest, aan de andere kant kan worden toegegeven dat wellicht de vraag naar investeringsgoederen niet voldoende hoog geweest zou zijn, althans om een lichte inzinking te voorkomen. Uit een en ander volgt dat naar onze mening de militaire uitgaven niet zo zeer de redders van de conjunctuur zijn geweest als de Minister schijnt aan te nemen. De verdere consequenties hieruit te trekken t.a.v. de werkgelegenheidspolitiek komen bij de beantwoording van de volgende vraag van Minister In 't Veld in versterkte mate aan bod, reden waarom aan hen nog even mag worden voorbijgegaan. De Minister vreest nl. eerst recht voor 1955, dat dan zal

blijken dat ons productie-apparaat te groot is voor de normale vraag. Hoe vangen wij dan de schok op die zal ontstaan als de werkgelegenheid in de militaire sector sterk terugloopt? En hij knoopt hieraan nog een aantal verdere vragen vast, die in hun volgorde nader zullen worden besproken. Op dit hoofdpunt van het betoog luidt ons antwoord, dat de inzinking van 1955 allerminst noodzakelijk is en dient te worden voorkomen door wederom de weg terug te bewandelen. Evenals in 1951 de consumptie doelbewust is beperkt in vergelijking tot wat anders mogelijk zou zijn geweest, zo zal men in 1955 de consumptie doelbewust weer moeten uitbreiden indien de militaire uitgaven tot een einde komen.

Daarbij kan echter inderdaad blijken, dat de vraag naar investeringsgoederen op een meer blijvend lager peil dreigt te komen. Een zekere verzadiging met kapitaalgoederen en enkele duurzame verbruiksgoederen is ongetwijfeld mogelijk. De economische politiek is echter niet zonder middelen om hiertegenover tegenwicht te verschaffen. Het is goed daarbij onderscheid te maken tussen algemene globale tegenkrachten en de krachten, die om zo te zeggen het „precisiewerk” moeten verrichten. Door verschillende experts, ook door hen die in deze zaak geadviseerd hebben aan de organisatie der Verenigde Naties, is naar voren gebracht dat de versnelling van de ontwikkelingsprogramma's der onderontwikkelde landen zonder twijfel de belangrijkste tegenkracht kan zijn in het gebied van de investeringsgoederen. Daarnaast moet men bedenken dat, indien door juiste financiële politiek de hoogte van het nationale inkomen ongeveer gehandhaafd wordt, daardoor de vraag naar investeringsgoederen automatisch minder zal inzinken dan onder vóóroorlogse omstandigheden herhaaldelijk het geval is geweest. Op de kwestie van het „precisiewerk” komen wij nog terug.

Eerst moge de gedachtengang van Minister In 't Veld verder worden gevolgd, wanneer hij vraagt: Wat gebeurt er nu met de rapporten van de Verenigde Naties? „De regeringen geloven het blijkbaar wel”. Inderdaad hebben verschillende regeringen geweigerd om de in die rapporten vervatte adviezen in de letterlijke zin op te volgen. De Regering van de Verenigde Staten kon zich niet verenigen met de gedachte, zoals de eerste groep van experts op dit gebied heeft voorgesteld, bij een depressie in de Verenigde Staten het saldo, dat dit land op de betalingsbalans zou zien accumuleren, automatisch ter beschikking te stellen van het Internationale Monetair Fonds. De meeste regeringen, waaronder ook die van Nederland, hebben geweigerd om zich bij voorbaat vast te leggen op een bepaald percentage van werkgelegenheid, dat zij als doel van hun politiek zouden aankondigen. Wij kunnen met de Minister een zekere teleurstelling gevoelen over dit gebrek aan bereidheid en wij zouden zeker de geest van zijn betoog willen ondersteunen door ook onzerzijds de wenselijkheid te onderstrepen, dat in meerdere mate de adviezen van de deskundigen worden ten uitvoer gebracht. Toen de Nederlandse Regering bij monde van Minister van den Brink in het werkloosheidsdebat in de Tweede Kamer in de aanvang van dit jaar gedeeltelijk in deze richting is gegaan, hebben wij onze instemming daarmee ook duidelijk doen blijken.

Aan de andere kant moet men echter wel onderscheiden tussen de weigering om zich bij voorbaat vast te leggen en een eventuele weigering om, indien het zover komt, de juiste politiek te voeren. Wanneer puntje bij paaltje komt en een grotere werkloosheid zou dreigen, menen wij dat van

de regeringen der grote landen heel wat meer activiteit mag worden verwacht dan uit de tot nu toe gebleken weigering, dat bij voorbaat precies vast te leggen, zou kunnen worden afgeleid. De verklaring is gedeeltelijk gelegen in de gecompliceerdheid van het werkgelegenheidsvraagstuk, de noodzaak steeds naar de omstandigheden te handelen en de moeilijkheid om daarbij reeds bij voorbaat te verklaren wat men zal gaan doen. Automatismen als de gouden standaard, die in het verleden bepaalde vormen van financiële stabiliteit hebben in stand gehouden, zullen vermoedelijk niet voldoende zijn om het werkgelegenheidsvraagstuk op te lossen, ook al kan men het met de zojuist genoemde experts en met Prof. Goudriaan eens zijn, dat het instellen van enige meerdere automatismen toch aanbeveling verdient.

Toelichting: nogeens kort samengevat menen wij, dat zeker verder moet worden gegaan in de richting zoals aangegeven door de eerste groep van experts (Prof. Clark, Dr Kaldor, e.a.) en dat er in die zin reden voor de beoefenaren der economische wetenschap is zich duidelijk te doen horen. Aan de andere kant menen wij, dat er voldoende bereidheid bij de voornaamste der betrokken regeringen zal bestaan tot het toepassen van adequate middelen, om een herhaling van de massale werkloosheid van de jaren dertig uit te sluiten.

Dit alles betreffende de grote lijnen. Daarnaast rest dan nog wat wij hierboven reeds noemden het „precisiewerk”, het adjusteren van de werkgelegenheid zoveel mogelijk per bedrijfstak en zelfs regionaal aan de gewenste normen. Dit is uiteraard moeilijker, het eist ingrijpen op kortere termijn en het gebruik van een groter aantal instrumenten in de economische politiek. Onze eigen Regering heeft kortgeleden blijk gegeven ook in deze richting een eindweeg te willen gaan. De maatregelen t.a.v. het bouwbedrijf alsmede de recente wijzigingen van enkele indirecte belastingen, bedoeld om bepaalde bedrijfstakken een zekere tijdelijke steun te verlenen, zijn hiervan voorbeelden. De voorbeelden tonen tegelijk de bereidheid en de moeilijkheden aan dit vraagstuk verbonden. Ondanks de waardeering, die men zal hebben voor de vooruitziende blik van Minister In 't Veld, zoals die in zijn programma op lange termijn tot uitdrukking komt, kan worden gezegd, dat in het recente verleden de nauwkeurige adjustering, ook bij het bouwbedrijf, nog ernstige moeilijkheden heeft opgeleverd. Het zou wellicht iets te veel vooruitlopen op de details van het regeringsprogramma en van het nog te verwachten advies van de Sociaal-Economische Raad zijn, indien hier reeds op deze vraagstukken werd ingegaan. Er zijn mogelijkheden, doch zij vereisen nadere uitwerking naar de technische zijde (zoals de bekende cartotheek van openbare werken) en naar de, laten wij zeggen, psychologische zijde. Wij bedoelen daarmee de bereidheid van alle in aanmerking komende diensten en groeperingen om het beginsel van de werkgelegenheidspolitiek mede in hun beslissingen te betrekken. De bereidheid dus de uitvoering van werken, de heffing van belastingen of van sociale premies, het vervroegen of uitstellen van bepaalde maatregelen in het belang van de werkgelegenheidspolitiek toe te passen, ook wanneer dat in de beginselen van het onderwerp zelf als een vreemd element wordt gevoeld. Wij kunnen met Minister In 't Veld eens zijn, dat ook te dezen aanzien de beoefenaren van de economische wetenschap een taak hebben. Zij zullen de hierboven geformuleerde gedachten verder moeten verbreiden en waar zij kunnen in toepassing brengen. Zij zullen daarbij ongetwijfeld op de hartelijke steun en medewerking van de nieuwe Commissaris van de Werkgelegenheid kunnen rekenen.

De weg naar vrijheid

Een kritisch commentaar

II

Centralisatie en decentralisatie in de economische orde; economische machtsverhoudingen.

In het eerste artikel ¹⁾ werd in de inleiding uiteengezet, hoe een reële, bestaande maatschappelijke orde een economisch aspect heeft: de economische orde. Het economisch proces kan zich m.a.w. in verschillende organisatievormen afspeelen. De twee theoretische uitersten zijn de volledige centralisatie en de volledige decentralisatie, met een heel gamma van tussenvormen. Wij hebben daarbij verder gezien, dat voor onze Westerse wereld geen van deze twee uitersten actueel is, maar dat het gaat om één of meer van deze vele tussenvormen. Het bleek, dat in de economische literatuur in zoverre over deze quaestie een zekere eenstemmigheid heerst, dat vele „centralisten” en „decentralisten” zich kunnen verenigen op een drietal essentieel geachte bindingen door of vanwege de Centrale Overheid, nl. t.a.v. economische machtsposities, inkomens- en vermogensverdeling, en geld- en conjunctuurpolitiek.

Wij zullen nu trachten na te gaan, welke de visie is van het besproken werk op deze algemene probleemstelling van centralisatie en decentralisatie in de economische orde, waarbij achtereenvolgens de drie genoemde essentiële bindingen zullen worden besproken. Het eerste punt van de machtsverhoudingen zullen wij daarbij ruim opvatten, nl. door het geheel van de externe relaties zowel als de interne structuur van de ondernemingen in de discussie te betrekken. Op deze wijze vinden wij tevens een goede aansluiting bij de opbouw van het werk in quaestie: wij behandelen dan nl. achtereenvolgens de hoofdstukken III, IV en V (getiteld resp. *Machtsverhoudingen*, *Productieverhoudingen*, *Arbeidsverhoudingen*), alsmede hoofdstuk IX (*Economische Organisatie*); daarna – in een derde artikel – de hoofdstukken II en VI (*Bezitsverhoudingen* en *Inkomensverhoudingen*), en tenslotte hoofdstuk X (*Het vraagstuk der werkloosheid*) ²⁾.

De economische orde, welke door de auteurs van „De Weg naar Vrijheid” wordt voorgestaan, toont reeds dadelijk twee principiële en dieprijpende afwijkingen van de volledige centralisatie, t.w. de *consumptievrijheid* en de *arbeidsvrijheid*, waaronder worden verstaan „de vrijheid van de gebruiker om zijn beschikbare koopkracht zelfstandig te besteden . . .” (blz. 71), resp. „de vrijheid van zelfstandige beroepskeuze” (blz. 73) ³⁾. Nu wordt er reeds dadelijk m.b.t. de consumptievrijheid een vreemde opmerking gemaakt. „De verbruiker heeft bij vrijheid van consumptie, enkele uitzonderingen daargelaten, steeds slechts de keuze gehad uit hetgeen hem aangeboden werd en daarbij had hij maar een zeer beperkte invloed op de factoren, die bepalen wat er, geproduceerd wordt. Een dergelijke vrijheid heeft de verbruiker nooit gezocht en over het algemeen heeft hij zich ook niet gerealiseerd, dat hij die vrijheid niet bezit. Onder de werking van het kapitalisme is de invloed van de verbruikers, doordat het aanbod zich steeds onafhankelijker van de vraag ging bewegen, tot een minimum teruggebracht” (blz. 72).

Wij spraken van een vreemde opmerking, omdat hier

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 30 Juli 1952, blz. 578. Op blz. 580, 2e kolom, regel 18 van beneden, leze men i.p.v. vergroot: relatief groot.

²⁾ Dit alles met uitzondering van datgene, wat reeds in ons eerste artikel werd behandeld.

³⁾ De uitweidingen op blz. 72 over de consumptievrijheid zijn grotendeels irrelevant en verwarrend. Het is natuurlijk juist, dat de consumptievrijheid voor iemand met een zeer laag inkomen weinig of geen materiële inhoud heeft. Dit is echter een pleidooi voor een *beter* inkomensverdeling en heeft als zodanig met het beginsel van de consumptievrijheid niets te maken.

het meest wezenlijke element van de consumptievrijheid op losse schroeven wordt gesteld. *Ware consumptievrijheid bestaat niet alleen in de vrijheid, zelfstandig te kiezen uit een gegeven goederenassortiment, maar bestaat ook en vooral in het beslissend kunnen beïnvloeden van de samenstelling van dat goederenassortiment.* Alleen dan bestaat er de ware „consumenten-democratie”, welke uiteindelijk de zin en de inhoud van de consumptievrijheid is. Ik acht het daarom onbegrijpelijk, wanneer wordt gezegd: „consumptievrijheid in de zin dat miljoenen verbruikers onafhankelijk van elkaar ⁴⁾ bepalen wat zij wensen te verbruiken en dus wat er geproduceerd zal worden heeft nooit bestaan” (blz. 72). *Deze vrijheid heeft bestaan en bestaat; weliswaar niet volledig, dit zij volmondig toegegeven, maar daaraan moet dan ook worden toegevoegd, dat deze vrijheid zo veel mogelijk moet worden bevorderd.*

Natuurlijk weet ik zeer wel, dat de vraag niet onafhankelijk is van het aanbod; in deze zin, dat de producenten met nieuwe of gevarieerde producten de vraag wekken en stimuleren, mede met behulp van reclame etc. *Maar fundamenteel houdt de consument — daar, waar werkelijk consumptievrijheid bestaat — de macht en het recht tot een economisch veto.* Zeer juist is dan ook het bepleiten van een soort consumentenbond, met een adviserende taak; want, zo zegt men, „zulk een voorlichting zou ook de machtspositie van bepaalde merken, waarvoor het publiek extra betaalt, zonder er overeenkomstig nut van te trekken, kunnen aantasten en ook daardoor de vrijheid van de consument een extra dienst bewijzen” (blz. 73). Inkomensstijging en betere inkomensverdeling zijn noodzakelijk; ik zal de eerste zijn, om dit toe te geven. Maar wanneer men deze als de essentie van de consumptievrijheid ziet, dan verwacht men twee zeer verschillende zaken met elkaar. Consumptievrijheid is consumenten-democratie, d.i. vrije keuze uit een goederenassortiment en beslissende invloed op de samenstelling van dat assortiment.

Wanneer men nu aldus de vrijheid van arbeid plus de consumptievrijheid als uitgangspunt aanvaardt, is tevens in wesen de vrijheid van onderneming in beginsel gesteld. Men zou weliswaar kunnen trachten deze laatste vrijheid min of meer zelfstandig te funderen, nl. door te stellen, dat werkelijke vrijheid van arbeid moet insluiten ook vrijheid van *economisch zelfstandige* arbeid. Maar wij zullen het ons niet al te gemakkelijk maken, en stellen, dat de organisatie van de productie zodanig zal moeten zijn, dat, naast een zo groot mogelijke opvoering van productie, en inkomen, de arbeidsvrijheid en de consumptievrijheid niet gefrustreerd worden, maar integendeel tot een zo volledig mogelijke ontplooiing worden gebracht. Wij zullen — vóór een verdere beoordeling van het werk — de stelling verdedigen, dat voor een realisatie van de genoemde doelstellingen de ondernemingsgewijze productie in het algemeen de meest doelmatige moet worden geacht.

In theorie zou men kunnen poneren, dat genoemde doelstellingen zeer goed realiseerbaar zijn bij een totaal centraal geleide productie. De centrale leiding zou dan de wensen der consumenten als een der voornaamste „plandata” moeten beschouwen, naast de wensen der arbeiders inzake de beroepskeuze. Puur theoretisch-economisch is dit inderdaad denkbaar. „There is nothing wrong with the

⁴⁾ Niemand heeft ooit beweerd, dat de consumenten „onafhankelijk van elkaar” bedoelde macht hebben. De zin van deze toevoeging is mij dan ook niet duidelijk. Natuurlijk is iedere consument individueel machteloos. Gezamenlijk zijn de consumenten echter verre van machteloos.

pure logic of „socialism” schrijft Schumpeter⁵⁾ Naar wij echter in het eerste artikel hebben trachten aan te tonen, is een totaal centraal geleide productie — waarvoor algehele socialisatie der productiemiddelen toch wel een minimum-vereiste is — niet verenigbaar te achten met een politieke democratie. Men kan zich zulk een economische centralisatie toch eigenlijk — als deel van een duurzame maatschappelijke orde — slechts denken in combinatie met een totalitair régime, waarin uiteraard voor consumptievrijheid en arbeidsvrijheid geen plaats kan zijn. Wanneer dit betoog juist is, moet, voor het realiseren van bedoelde vrijheden, ook voor het gebied van de productie de eis der decentralisatie worden gesteld, nl. decentralisatie van macht, van risico en van verantwoordelijkheid. Men kan het ook anders stellen en zeggen, dat de noodzaak tot ondernemingsgewijze productie hiermede gesteld is. Hiermede is nog niets gezegd uiteraard omtrent de wijze, waarop deze ondernemingen meer in het bijzonder behoren te functioneren, noch over de meest wenselijke interne structuur der ondernemingen. Wij komen hierop nog nader terug.

Het is op een ander punt, dat hier verder nog moet worden gewezen. De ondernemingsgewijze productie stelt ons wel zeer in het bijzonder voor het moeilijke probleem van de verhouding tussen algemeen belang en individueel belang, of m.a.w. tussen sociale of maatschappelijke rentabiliteit en private rentabiliteit.

Een onderneming toch is een bepaalde bedrijfshuishouding — d.i. een technisch-organisatorische eenheid, gericht op het produceren van goederen (diensten inbegrepen) —, welke haar deel van de maatschappelijke productie *risico-dragend* verzorgt; risico's, welke zich voor de drie componenten, welke men functioneel in de ondernemingsstructuur kan onderscheiden — nl. de arbeid, het kapitaal en de ondernemer — en op de voor deze drie componenten bijzondere wijze, manifesteren. Deze risico's kristalliseren zich ex post in winsten of verliezen voor de onderneming, waarbij het weer een vraagstuk op zichzelf is, hoe deze winsten of verliezen zullen worden gespreid over ondernemer, kapitaal en arbeid.

Nu is het zeer beslist niet zeker, dat een hoge private rentabiliteit van een onderneming ook een indicatie is voor een hoge maatschappelijke rentabiliteit. Het geloof van de klassieke economen, dat deze twee in elkaars verlengde liggen, delen wij niet meer. Daarvoor is nodig dat private opbrengsten en private kosten ook als werkelijke maatschappelijke opbrengsten en als werkelijke maatschappelijke kosten kunnen worden beschouwd. Alleen dan ligt het verschil tussen kosten en opbrengsten, *privaat* gezien, in het verlengde van dat verschil, *maatschappelijk* gezien. Wanneer men inziet, dat de reeds eerder genoemde fundamentele doelstellingen van arbeidsvrijheid en consumptievrijheid (naast eventueel nog andere, bijv. redelijke werkgelegenheid) onder te brengen zijn in de begrippen maatschappelijke opbrengsten en maatschappelijke kosten, dan zijn doel en grenzen van de vrijheid van onderneming in wezen gesteld. *Dan wordt een hoofddoel van de economische politiek, om bij duidelijke divergenties tussen maatschappelijke en private rentabiliteit door bewuste maatregelen de harmonie tussen deze beide te herstellen.*

Wat zegt nu „De weg naar vrijheid” over deze problemen? In de hoofdstukken IV en IX wordt op dit alles ingegaan. Met name wordt in dit gedeelte een tweetal vraagstukken besproken, t.w.: a. de tegenstelling tussen „kapitalistische” en „socialistische productiemotieven”, en b. de leiding der productie.

De uiteenzettingen t.a.v. het sub a. genoemde probleem stuiten bij mij op grote bezwaren, niet zozeer, omdat er maatregelen worden voorgesteld, welke ik onjuist acht,

⁵⁾ J. A. Schumpeter: Capitalism, Socialism and Democracy, 2e Druk, 1947, blz. 172.

maar wel omdat dit gedeelte naar mijn mening op misverstanden berust. Een tweetal citaten geef ik hier, ter inleiding van de verdere bespreking. „Motieven van behoeftevoorziening, sociale zekerheid, technische vooruitgang, maatschappelijke samenhang, vinden op deze wijze hun plaats. Zij zullen in staat moeten zijn op den duur het winstmotief terug te dringen. De hierboven genoemde motieven treden naar voren zodra niet de particuliere ondernemer, maar de Overheid zich met de productie bemoeit” (blz. 66). En verder: „Terwijl het winstmotief in de productie dus aanleiding gaf tot een verschillend voorzien in behoeften, zal het behoefte-motief in de productie aanleiding zijn tot een verschillende uitkomst ten aanzien van de winsten. De keuze lijkt ons niet moeilijk” (blz. 78). Kortsamenvattend kan men zeggen: het kapitalistische productiemotief „winst” zal steeds meer plaats maken voor het socialistische productiemotief „behoefte”.

Nu acht ik in de eerste plaats de tegenstelling kapitalisme — socialisme een volmaakt onbruikbare, tenzij men tot een volledig tautologische definitie zijn toevlucht zou nemen, in deze zin: kapitalisme is productie voor de winst en socialisme is productie voor behoefte. Maar laten wij het ons een ogenblik gemakkelijk maken, en de huidige situatie (grotendeels „kapitalistisch” en de door de Partij van de Arbeid gewenste situatie de „socialistische” noemen. Dan stellen wij verder, dat onder dit „kapitalisme” in grote omvang voor de behoefte —, onder het „socialisme” in sterke mate voor de winst zal worden geproduceerd; en dit ondanks het feit, dat onder het kapitalisme „voor de winst” — en onder het socialisme „voor de behoefte” wordt geproduceerd. *Want deze twee „productiemotieven” vormen geen noodzakelijke tegenstelling.* Ik betreur het zeer, dat men dit stokoude stokpaard weer van stal heeft gehaald, want men komt er geen stap verder mee. Uiteraard is het juist, dat bij een grote ongelijkheid in de inkomens „de behoefte aan een extra salon-meubilering van de rijkard wel, de behoeften aan een dak boven het hoofd van de proletariër veelal niet werd bevredigd” (blz. 76). Maar dit is geen gevolg van het produceren volgens een onjuist „productiemotief”, maar simpel het gevolg van een onjuiste inkomensverdeling. Maatregelen op dit laatste gebied acht ik — met de opstellers van dit werk — principieel geboden; ik kom daarop nog nader terug. Maar het grote probleem is, hoe het met de geponeerde tegenstelling ligt, *wanneer men er in geslaagd is, de inkomensverhoudingen beter te regelen.* Dan is de tegenstelling naar mijn mening geen noodzakelijke, maar een incidenteel mogelijke. In wezen hebben we hier met hetzelfde probleem te maken als dat, hetwelk met de begrippen private en maatschappelijke rentabiliteit wordt aangeduid; welke laatste begrippen in zoverre de voorkeur verdienen, dat zij wetenschappelijk aantrekkelijker en verder niet met allerlei gevoelsmomenten erfelijk belast zijn.

Ik gaf reeds toe, dat er vele discrepanties denkbaar zijn tussen deze twee rentabiliteiten, en dat in die gevallen, waar een discrepantie duidelijk herkenbaar is, ingrijpen geboden is. Het geloof in de noodzakelijke harmonie hebben wij verloren, zo merkte ik reeds op, *maar men realiseren zich wel, dat omgekeerd een geloof in een noodzakelijke en algemene disharmonie logisch moet leiden tot een volstrekt centraal geleid economisch leven* (evenals het geloof in de volstrekte en algemene harmonie logisch moest leiden tot het laissez-faire).

Nu krijgt men de indruk, alsof de schrijvers de harmonie als uitzondering, de disharmonie als regel zien, of m.a.w. dat zij het varen op het kompas van de private rentabiliteit slechts bij uitzondering acceptabel achten. Onder het hoofd „Nadelen van de kapitalistische productiemotieven” (blz. 67 e.v.) wordt naar mijn mening wel een zeer eenzijdig beeld getekend. Is het bijv. niet zo, dat een onderneming als Philips, (en ditzelfde geldt voor talloze grote en kleine ondernemingen) in al de jaren van haar bestaan „varend

op het kompas van de private rentabiliteit", een zeer hoge maatschappelijke rentabiliteit heeft opgebracht, bijv. in werkgelegenheid en deviezen? De plaatsruimte laat niet toe uit dit gedeelte van het werk veel te citeren; een tweetal citaten mag ik toch de lezer niet onthouden. Van de particuliere ondernemer wordt gezegd: „Zijn doelstelling is niet het voorzien in de meest dringende behoeften van de gemeenschap tegen zo gering mogelijke kosten (cursivering van mij. Z.), maar het bereiken van een zo groot mogelijke winst ongeacht aard en hoeveelheid van het product" (blz. 67). Is het nooit bij de auteurs opgekomen, dat een naar winst-maximalisatie strevende ondernemer meestal *derhalve* zal streven naar een maximale productie tegen minimale kosten? En dan verder: „Als gevolg van de technische en sociale ontwikkeling neemt het aantal voorzieningen, waarbij de maatschappelijke rentabiliteit ver uitgaat boven de particuliere, voortdurend toe. Het zwaartepunt van de productie verschuift, bij goed gericht beleid, daardoor onvermijdelijk van de particuliere sfeer naar de gemeenschap" (blz. 68). De eerste zin van dit citaat is een onbevoegde stelling. De tweede zin — indien juist — zou betekenen, als uiterste consequentie: alle productiemiddelen in handen van de gemeenschap, hetgeen naar mijn mening, onverenigbaar is met een politieke democratie, en daarmee uiteindelijk in wezen onverenigbaar met de vrijheid van arbeid en de vrijheid van consumptie.

Het hier besproken hoofdstuk acht ik zeer zwak. Het fundamentele probleem van de verhouding tussen private en maatschappelijke rentabiliteit in een democratische staat wordt zeer gebrekkig en eenzijdig gesteld. Zo wordt bijv. het in dit verband essentiële vraagstuk van de *ex ante herkenbaarheid* van de maatschappelijke rentabiliteit in een niet-totalitaire staat zelfs nergens genoemd. Een constructieve oplossing wordt niet gegeven. En voor het vinden van zulk een constructieve oplossing zal men het schema kapitalisme-socialisme rustig kunnen opbergen op de economisch-politieke rommelzolder⁹⁾.

In hetzelfde verband wordt dan ook het probleem van de leiding der productie aan de orde gesteld, een thema, dat in hoofdstuk IX opnieuw wordt opgenomen. Naar mijn mening is hetgeen over deze materie wordt gezegd veel te summier. Men krijgt geen indruk van de mate en de wijze van de leiding der productie, die men voorstaat. Juist hier, waar het niet gaat over *socialisatie*, maar wel over *ordering*, is iedere constructieve gedachte nodig en welkom. De twee en een halve bladzijde, welke in hoofdstuk IV hieraan is gewijd, loopt uit op het advies tot het instellen van een *productiewet*, een *investeringswet* en een *credietwet*¹⁰⁾. Van de eerste wet wordt gezegd, dat deze „de Overheid de bevoegdheid geeft het gebruik van de productiecapaciteit voor de productie van bepaalde artikelen dwingend voor te schrijven". „Maar", wordt eraan toegevoegd, „in het algemeen zal van deze vergaande bevoegdheid slechts gebruik behoeven te worden gemaakt in perioden van ernstige crisis of grote schaarste" (blz. 80).

Veel ingrijpender daarentegen ziet deze productiewet er uit, wanneer daarvan in hoofdstuk IX het volgende wordt gezegd. „Een productiewet maakt het mogelijk nu specialisatie en differentiatie door te voeren onder inschakeling van product- en bedrijfschappen, welke de onevenredigheden in de verhoudingen tussen de ondernemingen kunnen analyseren en op grond daarvan als adviserende

⁹⁾ Hier en daar zijn symptomen, dat men het probleem gezien heeft. Zo wordt gezegd: „dat het winststreven zich zowel voor als tegen de bevrediging van maatschappelijke behoeften kan keren" (blz. 57). Wat nu echter fundamenteel is, nl. een onderzoek naar de „relatieve frequentie" van beide mogelijkheden, ontbreekt. Of: „Het verschil in winst in gelijksoortige bedrijven kan een zeer goede aanduiding zijn van de groter of geringer doelmatigheid van de productie en van het door de directies gevoerde beleid. Verschil in winst in verschillende bedrijfstakken kan een aanduiding zijn voor verplaatsing van de vraag" (blz. 77). Hier geeft men twee zeer duidelijke voorbeelden van harmonie tussen private en maatschappelijke rentabiliteit¹¹⁾ en hier had men nu dieper op in moeten gaan.

¹⁰⁾ Op de investeringswet en de credietwet gaan wij hier niet nader in. Over het investeringsprobleem spraken we reeds, de monetaire problematiek komt nog aan de orde.

en uitvoerende instantie een uiterst belangrijke bijdrage kunnen leveren tot de productieverhoging" (blz. 165). Het verband, waarin dit citaat is opgenomen, bewijst, dat men *hier wel* aan vrij drastisch ingrijpen denkt. Ik meen dan ook, dat in dezen van een duidelijke tegenstelling sprake is. Dit bevestigt mijn indruk, dat de „ordering" niet voldoende tot haar recht is gekomen. *Dit is te betreuren, want naar mijn stellige overtuiging is ordering een veel vruchtbaarder weg dan de socialisatie, welke een relatief uitvoerige behandeling verkreeg.* Op dit punt zou nadere opheldering en uitwerking zeer gewenst zijn. Ordering van de productie kan inderdaad niet worden gemist. Een zinvolle discussie kan derhalve alleen gaan over omvang en wijze van ordering. Wij vinden in het werk voor zulk een discussie echter vooralsnog onvoldoende aanknopingspunten⁸⁾.

Het hoofdstuk over de machtsverhoudingen geeft mij geen aanleiding tot uitgebreid commentaar. Voor een deel ben ik het eens met de uiteenzettingen (bijv. de afwijzing van het neo-liberalisme); hier en daar zouden wel enkele kanttekeningen te plaatsen zijn. Wij moeten — naast de bijzondere wettelijke maatregelen, die in voorbereiding of uitvoering zijn — inderdaad afwachten, hoe in dit opzicht de P.B.O. zich zal ontwikkelen. Zal zij de bestaande vormen van private economische machtsuitoefening in goede banen kunnen leiden, zal zij zelve aan het gevaar van nieuwe gevaarlijke machtsvorming weten te ontkomen? Het hangt alles af van de concrete wijze, waarop de verdere ontwikkeling plaatsvindt en van de geest, die bij de bedrijfsgenoten leeft. Voorlopig zien wij toe met welwillende aandacht onder het motto: niet schieten op de pianist, hij doet zijn best.

Tenslotte moet ik in dit gedeelte, handelend dus over de problemen van de onderneming, na de externe relaties etc. de interne structuur van de onderneming nader beschouwen.

Het vijfde hoofdstuk over de arbeidsverhoudingen is derhalve nu aan de orde. In dit hoofdstuk valt veel te waarderen. De uiteenzettingen over „uitbouw en grenzen van de sociale politiek" zijn voortreffelijk. Hetzelfde geldt voor de bespreking van „de vergroting van de arbeidsvreugde". Wij zullen een ogenblik nader stilstaan bij de uiteenzettingen over het vraagstuk van de medezeggenschap. Ook hier valt veel te waarderen. Een duidelijk onderscheid wordt gemaakt tussen de medezeggenschap voor de productie als geheel, in de bedrijfstak en in de onderneming. Ten aanzien van de medezeggenschap in de onderneming wordt aandacht besteed aan de ondernemingsraden. Zeer terecht wordt opgemerkt, dat „een recht tot mede-beslissen gemakkelijk kan leiden tot onbestuurbaarheid van de onderneming" (blz. 89)⁹⁾. Daarentegen kan ik het niet eens zijn met de suggestie omtrent de commissarisplaatsen. Terecht wordt gesteld, dat de arbeider wel een *andersoortig* maar geen *geringer risico* loopt, dan de kapitaalverstrekker. Of daaruit de conclusie moet worden getrokken, dat de

⁸⁾ De verleiding tot citeren is in dit gedeelte wel zeer groot. In deze noot geven wij nog een tweetal citaten, welke betrekking hebben op de positie van de ondernemer. „Er zal iets van de poëzie van de man, die voor zichzelf begon en binnen een generatie een groot bedrijf het aanzien gaf, verloren gaan, maar de poëzie van de man, die zonder enig kapitaal en zonder enige relatie aan de werkbank begint en het door eigen inspanning op grond van eigen verworven kennis en van zijn karakter, brengt tot leider van een groot bedrijf, zal binnen het bereik van een veel grotere groep komen" (blz. 76). Ik zie de tegenstelling niet; als de eerste man bijv. nu ook eens aan de werkbank was begonnen, is dat dan een derde soort poëzie?

⁹⁾ Dit houdt in, dat op de duur de ondernemersfunctie alleen zal kunnen worden uitgeoefend door hen, die naast de dan relatief beperkte beloning van de bijzondere prestatie, welke het leiden van een bedrijf betekent, ook een prikkel vinden in de menselijke samenwerking binnen de onderneming en in het weten bij te dragen tot de voorziening in de behoeften van de gemeenschap. Dit ondernemerstype is nog betrekkelijk schaars, maar, zoals mede in tal van Overheidsbedrijven gebleken is, zeer wel denkbaar" (blz. 79). De plaatsruimte verbiedt, hier nu verder op in te gaan; ik volsta met op te merken, dat deze zinnen boordevol onjuistheden zitten. Ik kan de gedachte niet van mij afzetten, dat deze gedeelten zeer overhaast en slecht doordacht geschreven zijn.

¹⁰⁾ De uiteenzettingen onder het hoofd *Socialisatie en Ordering* (blz. 34-36) in hoofdstuk II nemen de in de tekst genoemde bezwaren niet weg.

arbeiders in een onderneming recht op commissarisplaatsen hebben, is een zeer interessante vraag, waarover nog veel te zeggen zou zijn; ik wijs *deze* gedachte zeker niet a priori af. Maar om nu te stellen, op grond van bepaalde bezwaren (bijv. om tweestrijd in de leiding te voorkomen) niet werknemers van een onderneming in *die* onderneming een commissarisplaats te geven, doch in het algemeen in

alle ondernemingen boven een bepaalde omvang commissarisplaatsen in te ruimen voor vertegenwoordigers van de arbeidersorganisaties, dan gaat mij deze conclusie te ver. Ik had liever gezien, dat het vraagstuk in de eerst bedoelde zijn nader was uitgewerkt, ook naar de zijde van een daarvoor eventueel nodige herziening van het vennootschapsrecht.

Amsterdam.

Prof. Dr J. ZIJLSTRA.

De buitenlandse handel van Zuid-Afrika

Wanneer men de buitenlandse handel van de Zuid-Afrikaanse Unie aan een beschouwing onderwerpt, dan valt allereerst op, dat de uitvoer grotendeels bestaat uit agrarische en minerale voortbrengselen, terwijl de invoer voornamelijk industriële artikelen omvat.

De waarde van de totale invoer ligt aanzienlijk boven die van de uitvoer, hetgeen slechts bij voortduring mogelijk is wanneer het tekort op de betalingsbalans wordt opgeheven door deelneming van buitenlands kapitaal in het bedrijfsleven van de Unie. Over de afgelopen 4 jaar bedroeg de binnenstroming van kapitaal op lange termijn ongeveer 20 pCt van het totale invoerbedrag.

Zuid-Afrika zal het industrialisatieprogramma, ter verbreding van de economische basis en ter benutting van de natuurlijke rijkdommen van het land, alleen uit kunnen voeren als het nog gedurende vele jaren grote kapitalen uit het buitenland vermag aan te trekken.

Hoewel de buitenlandse kapitaalverlening over de afgelopen maanden van dit jaar op een bevredigend peil gehandhaafd bleef zijn er tekenen die er op wijzen dat de kapitaalstroom uit het buitenland wel eens aanzienlijk zou kunnen verminderen. De oorzaken hiervan mogen zowel van economische als van politieke aard zijn, dit zal tot gevolg hebben dat de Unie over zal moeten gaan tot verscherping van het invoerbeheer, ten nadele van de Unie zelf, zowel als van de buitenlandse leveranciers.

Uitvoer van de Unie.

Het begrip „export-drive”, dat in de economische politiek van de Westeuropese landen gedurende de laatste jaren zulk een centrale plaats heeft ingenomen, was tot nu toe in de Unie niet zo actueel. Dit is te verklaren uit het feit, dat de uitvoer voornamelijk uit grondstoffen bestaat, hetgeen met zich brengt dat in deze sector een afzetproces werkt dat niet de stimulans van de „export-drive” nodig heeft.

Er geldt, in tegendeel, voor de meeste voortgebrachte grondstoffen een uitvoerbeheer, hetgeen voorschrijft dat eerst in de behoeften van de locale markt moet zijn voorzien voordat aan het buitenland mag worden verkocht. Dit laatste is veel lucratiever voor producenten omdat de uitvoerprijzen van de meeste grondstoffen belangrijk hoger zijn dan de prijzen die op de binnenlandse markt gelden.

Tabel 1 geeft een overzicht van de samenstelling der uitvoer naar voornaamste goederensoorten gedurende de laatste jaren.

Uit deze cijfers blijkt, welk een grote plaats nog steeds door het goud ingenomen wordt, al is het aandeel in de totale uitvoer ook afgenomen van 70 pCt in 1938 tot 36 pCt in 1951.

Dit sterk gedaalde percentage illustreert hoezeer de economische basis van het land gedurende de laatste decennia is verbreed. En toch is dit percentage nog groot genoeg om het goud de functie van stabilisator van het economisch leven van Zuid-Afrika uit te doen oefenen. Bij conjuncturele opgang bloeien de industrieën en de mijnen die onedele mineralen voortbrengen, bij conjuncturele neergang bloeit het goudmijnbedrijf.

TABEL 1.

Uitvoer van de Unie naar goederensoorten.
(in £ mln)

	1949	1950	1951
Staafgoud	108,6	80,1	85,0
Verwerkt en half-verwerkt goud	10,5	37,8	68,5
Totaal goud	119,1	117,9	153,5
Diamanten	10,8	20,1	25,4
Wol	35,1	62,3	74,7
Mais	2,1	0,4	5,3
Huiden en vellen	7,4	9,4	10,5
Wattelbast en extract	5,0	4,4	6,1
Vruchten	8,1	12,5	11,2
Koper	3,7	5,5	6,6
Asbest	2,6	5,1	7,0
Steenkool	3,1	4,7	3,2
Andere goederen	68,5	90,0	124,7
Totale uitvoer	265,5	332,3	428,2

Opvallend is de bijzonder sterke stijging van de post verwerkt en halfverwerkt goud. Deze omvat goud, dat in de Unie bewerkt is voor „industriële en artistieke” doeleinden en dat in deze vorm op de premiemarkt mag worden verkocht. Op deze markt gelden prijzen, die de afgelopen jaren belangrijk boven de officiële goudprijs gelegen en de Unie zodoende een belangrijke extra bate opgeleverd hebben. Deze premieverkopen zijn beperkt gebleven tot 40 pCt van de totale goudproductie van de Unie. Enkele van de kleinere goudproducerende landen, waaronder Zuid-Rhodesië, zijn echter onlangs overgegaan om hun gehele goudproductie op de vrije markt te verkopen en wanneer dit voorbeeld door Zuid-Afrika gevolgd zou worden kan verwacht worden, dat het voordelige verschil tussen vrije prijs en officiële prijs, andere invloeden buiten beschouwing latend, in belangrijke mate zou verminderen.

De winning van koper en asbest, hoewel nog van bescheiden omvang, breidt zich snel uit, vooral onder stimulans van de sterk gestegen prijzen van de laatste jaren die ook nu, ondanks de algemene prijsdaling op de wereldgrondstoffenmarkten, op een betrekkelijk hoog niveau gehandhaafd blijven.

Momenteel zijn er grote uitvoermogelijkheden voor de goedkope Zuidafrikaanse steenkool; deze mogelijkheden kunnen echter vrijwel niet worden benut. Transportmoeilijkheden en de steeds toenemende vraag op de locale markt hebben nl. geleid tot het grotendeels verbieden van de uitvoer van steenkool, welke de mijnen een zoveel hogere prijs oplevert dan bij afzet in het binnenland.

Wat wol betreft, het belangrijkste agrarische uitvoerproduct, moet rekening worden gehouden met een aanzienlijke daling van de exportwaarde over 1952. De prijzen in het nu juist afgelopen walseizoen zijn nl. zodanig gedaald, dat de totale opbrengst in het seizoen 1951/52, ongeveer £ 40 mln beneden die in het vorige seizoen zal liggen. Dit is echter niet verontrustend opdat de prijsdaling een gevolg is van het terugkeren van meer normale toestanden op de wolmarkt.

De voortbrenging van mais zal de Unie dit jaar geen deviezen opleveren omdat, als gevolg van de grote zomerdroogte, de oogst aanzienlijk is tegengevallen. Op het ogenblik zijn onderhandelingen met het buitenland gaande

om één miljoen zakken mais in te voeren tegen een prijs, die vrijwel het dubbele is van die van in de Unie voortgebrachte mais.

Secundaire industrie en betalingsbalans.

Uit tabel 1 blijkt verder, dat het voornamelijk landbouw en mijnbouw zijn die deviezen voor de Unie verdienen.

Dit kan niet worden gezegd van de secundaire industrie die, tegenover de betrekkelijk geringe opbrengst uit export van eindproducten, omvangrijke bedragen aan buitenlandse valuta nodig heeft om de benodigde kapitaalgoederen en grondstoffen aan te schaffen.

De volgende tabel toont het verbruik van ingevoerde grondstoffen door de secundaire industrie, in waarde en in procenten van het totale grondstoffenverbruik, en tevens de omvang van de uitvoer der eindproducten.

TABEL 2.
Secundaire industrie: invoer van grondstoffen en uitvoer van eindproducten.

	Verbruik van ingevoerde grondstoffen		Uitvoer van eindproducten	
	in £ mln	in pCt van totaal grondstoffenverbr.	in £ mln	in pCt van Unie-export
1938	45,5	48	7,5	6
1939	49,0	47	8,6	7
1940	51,4	42	12,0	8
1947	114,9	42	28,0	15
1948	139,5	40	37,2	17
1949	165,5	39	45,2	18

Ondanks de gunstige tendenties die uit bovenstaande tabel blijken, zal de secundaire industrie nog lange tijd deviezen nodig hebben, hoewel in rekening moet worden gebracht, dat de secundaire industrie tevens een omvangrijke besparing aan deviezen bewerkt doordat de invoer van eindproducten geleidelijk kan verminderen.

De uitvoer van industriële eindproducten, vooral naar aangrenzende Afrikaanse gebieden, verloopt intussen vrij bevredigend. Dit is een factor waarmee rekening moet worden gehouden bij de berekening van de afzetmogelijkheden van een in de Unie op te richten industrie. Want, naast de tamelijk beperkte markt in de Unie, liggen er in de overige Afrikaanse gebieden ten Zuiden van de Sahara even zoveel potentiële afzetmarkten. De gunstige ligging van de Unie en het feit van haar ver voortgeschreden ontwikkeling ten opzichte van de hierboven genoemde Afrikaanse gebieden verschaffen de Unie gunstige voorwaarden om van de steeds toenemende koopkracht van deze gebieden te profiteren en om in concurrentie te treden met andere leveranciers op deze markten.

Tabel 3 geeft een overzicht van het afzetverloop.

TABEL 3.
Uitvoer van Zuidafrikaanse producten naar enige Afrikaanse gebieden.
(in £ 1000)

	1939	1949	1950	1951
Zuid-Rhodesië	1.558	12.033	16.488	25.601
Noord-Rhodesië	807	5.033	6.404	9.347
Belgische Congo	64	1.462	1.828	2.710
Portugees Oost-Afrika	254	1.552	1.949	2.433
Kenya	141	1.050	1.670	2.258
Brits West-Afrika	32	597	873	1.126
Tanganyika	21	423	690	858
Nyassaland	5	204	338	429
Uganda	—	59	88	241
Angola	14	99	79	141
Totaal	2.896	22.512	30.407	45.144

Hoewel er een aanzienlijke toename van de uitvoer naar bovenstaande gebieden valt waar te nemen zijn er twee zeer belangrijke voorwaarden, waaraan voldaan moet worden, wil Zuid-Afrika de geboden kansen blijvend kunnen benutten.

In de eerste plaats het scheppen van voldoende vervoersgelegenheid naar deze gebieden ter opheffing van de „bottle-neck” die nu de handel belemmert. Vooral het instellen van regelmatige scheepsverbindingen, tezamen met capaciteitsvergroting van havens en naar het binnenland voerende spoorlijnen, zal de handel met de omringende Afrikaanse gebieden ten zeerste bevorderen.

In de tweede plaats zal de efficiëntie in de industrie belangrijk moeten worden opgevoerd omdat anders het voortgebrachte product, ondanks het gebruik van, in geldbedrag gezien, goedkope arbeidskrachten, te duur is voor de buitenlandse markt.

Handel met Nederland.

Tenslotte bezien we de handelsbetrekkingen die Zuid-Afrika met Nederland onderhoudt. Deze hebben zich na de oorlog belangrijk uitgebreid en verstevigd, maar vooropgesteld moet worden dat aan dit resultaat generlei factoren van sentimentele aard hebben meegewerkt, zoals de „stamverwantschap” die tussen beide volken bestaat.

Er is evenmin een handelsverdrag tussen beide landen gesloten omdat de buitenlandse handel van Zuid-Afrika multilateraal georganiseerd is.

Nederland heeft zich, ondanks dit alles, een bescheiden positie op de Zuidafrikaanse markt verworven, waarbij vooral factoren als prijs, kwaliteit, verpakking e.d. de doorslag gegeven hebben.

Het is echter niet gemakkelijk om vaste voet te verkrijgen, gezien de sterke positie die Engeland tot nu toe steeds heeft ingenomen als leverancier van de Unie. Een andere belemmering, uit dezelfde bron voortkomend, maar niet zo ernstig van aard, zijn de preferentiële rechten, die een aantal goederen uit Commonwealth-landen genieten, maar die niet zo veel hoger zijn dan het tussentarief waaronder goederen uit Nederland vallen.

De handel van de Unie kan zich echter niet alleen binnen de kring van de Commonwealth-landen blijven bewegen en de tendentie is reeds lange tijd waar te nemen, dat de buitenlandse handel van Zuid-Afrika zich steeds meer op landen buiten het Britse rijksgedeeft gaat richten.

Tot nu toe heeft het grootste gedeelte van de uitvoer van Nederland naar Zuid-Afrika uit consumentengoederen bestaan. Alleen de uitvoer van textielgoederen bedroeg al 49 pCt van de totale uitvoerwaarde in 1951.

Tabel 4 geeft een overzicht van de opmerkelijke toename van de textielleveranties aan de Unie na de oorlog hebben vertoond.

TABEL 4.
Uitvoer van katoenen en rayon weefsels uit Nederland naar Zuid-Afrika.
(in kg)

	1938	1949	1950	1951
Katoenen weefsels	88.869	126.120	323.790	1043.414
Rayon weefsels	8.832	6.040	107.410	269.895

Nederland dient zich echter te realiseren, dat de behoefte van de Unie aan eindproducten geleidelijk zal verminderen omdat de Unie deze artikelen steeds meer zelf gaat vervaardigen. Van zeer groot belang is daarom de aandacht in toenemende mate te richten op de leveringsmogelijkheden van kapitaalgoederen, halfabrikaten e.d.

De Nederlandse fabrikanten zullen ook op dit terrein sterk concurreren moeten optreden omdat deze soort goederen de zgn. „essentials” vormen, waarvoor door de Zuidafrikaanse Regering „general permits” worden uitgereikt die geldig zijn voor bestellingen in ieder land.

Zoals bij de uitvoer de textiel het beeld beheerste zo is het ook bij de invoer één enkele post die domineert, nl. „edelstenen behalve diamant, en edele metalen behalve gouden en zilveren munt en muntmateriaal”, welke post meer

dan $\frac{3}{4}$ van het totale invoerbedrag in 1951 uitmaakte. Het betreft hier voornamelijk „industriëel en artistiek” goud, hetgeen door Nederland weer grotendeels uitgevoerd wordt. Hoewel de uitvoer naar Zuid-Afrika in 1951 slechts half zo groot was als de invoer uit dat land, ontvangt

Nederland nog een aanzienlijk bedrag uit hoofde van onzichtbare uitvoer naar de Unie.

Het Nederlandse zeevervoer, luchtvervoer en bankwezen leveren behalve deviezen een zeer belangrijke stimulans tot de ontwikkeling van het handelsverkeer tussen Nederland en Zuid-Afrika.

Pretoria.

Drs C. VERBURGH.

Economische problemen in Noorwegen

Inleiding ¹⁾.

Gedurende de laatste twee jaar heeft er een belangrijke verandering plaats gevonden in de vraagstukken, die voor het economisch leven van Noorwegen bepalend waren. Men kan zeggen, dat tot 1950 de twee voornaamste doelstellingen van economische politiek waren het bereiken van een hogere productie en het verminderen resp. elimineren van het tekort op de betalingsbalans. Andere doelstellingen waren stellig ook aanwezig, maar zij waren of ondergeschikt aan of middel om deze algemene beginselen te verwezenlijken. In 1950 en meer nog gedurende het afgelopen jaar stonden vraagstukken, zoals de algemene prijsstijging en dat der inkomensverdeling in het middelpunt der belangstelling.

In dit artikel zal allereerst een kort overzicht worden gegeven van het economisch leven van Noorwegen van vandaag, zoals productie, investeringen, consumptie, buitenlandse handel, monetaire politiek enz. Daarna zal worden getracht enige van de voornaamste punten bijeen te brengen in het kader van een beschouwing over de prijs-situatie en de inkomensverdeling.

Om de lezer een algemene indruk te geven van het economisch leven in Noorwegen is onderstaande tabel opgesteld. Deze tabel geeft een inzicht in de verdeling van het netto-nationaal product tegen marktprijzen over verschillende toepassingsmogelijkheden voor de jaren 1950 en 1951, aangevuld met plancijfers voor het jaar 1952. Deze laatste zijn berekend in prijzen van 1951. Ter vergelijking zijn in deze tabel overeenkomstige cijfers voor Nederland opgenomen.

Verdeling van het netto-nationaal product tegen marktprijzen over verschillende toepassingsmogelijkheden in absolute bedragen en in procenten.

Omschrijving	Noorwegen			Neder-land
	1950 mln kr.	1951 mln kr.	1952 mln kr.	1951 mln gld
1. Consumptie van verbruikers	10.296	11.566	12.900	13.550
2. Goederen en diensten voor militaire doeleinden	353	644	1.000	1.050
3. Overheidsuitgaven voor niet-militaire doeleinden	1.440	1.575	1.650	1.950
4. Netto-investeringen in bedrijven	2.433	2.475	2.760	2.000
5. Voorraadaanvulling	150	600	550	800
6. Uitvoer	5.854	8.763	9.670	10.800
7. Invoer	-6.722	-8.643	-9.870	-10.800
8. Netto-nationaal product tegen marktprijzen	13.804	16.980	18.660	19.350
	in procenten			
1. Consumptie van verbruikers	75	68	69	70
2. Goederen en diensten voor militaire doeleinden	3	4	5	6
3. Overheidsuitgaven voor niet-militaire doeleinden	10	9	9	10
4. Netto-investeringen in bedrijven	18	15	15	10
5. Voorraadaanvulling	1	3	3	4
6. Uitvoer	42	52	52	56
7. Invoer	-49	-51	-53	-56
8. Netto-nationaal product tegen marktprijzen	100	100	100	100

¹⁾ Ik ben dank verschuldigd aan de heer J. C. Wijnmaalen, die dit artikel voor mij in het Nederlands heeft vertaald.

Investeringspolitiek.

Uit bovenstaande tabel blijkt, dat het investeringspercentage in 1950 relatief hoog was en daarna afnam. Als gevolg van het aflopen van de Marshall-hulp en de moeilijkheden, die zich voordoen regelmatig buitenlandse kredieten tegen aannemelijke voorwaarden te verkrijgen, was het noodzakelijk het tekort op de betalingsbalans te verminderen of indien mogelijk te elimineren. Toen het plan voor 1951 gereed kwam, scheen dit slechts mogelijk door een drastische beperking van de invoer. Nu gezegd kan worden, dat de herstelperiode — welke een extra hoog investeringspeil verlangde — is beëindigd, was het uiteraard noodzakelijk, dat de daling van het hoge invoeroverschot ten laste kwam van de uitgaven voor investeringen. Verschillende middelen zijn aangewend om de ontwikkeling in deze richting te stimuleren. Enkele van deze maatregelen zullen hieronder worden aangegeven.

- Voor de invoer van investeringsgoederen is gebruik gemaakt van directe invoerbeperkingen. Reeds in 1949 bestonden er strenge bepalingen voor het aangaan van overeenkomsten met het buitenland voor de bouw van nieuwe schepen. De invloed van deze maatregel heeft op de invoer nog geen belangrijke uitwerking gehad, omdat de looptijd van contracten met buitenlandse werven voor een groot deel zeer lang was. Ook de invoer van andere investeringsgoederen werd beperkt. Gezegd kan worden, dat naarmate de Overheid de importpolitiek in eigen hand had, de invoerbeperking van investeringsgoederen succes heeft gehad. Evenwel met het voortschrijden der liberalisatie van de Europese handel is het moeilijk geworden deze maatregel te hanteren. Zo worden nu bijv. overeenkomsten met het buitenland voor de bouw van drie vrachtschepen vrij uitgevoerd, om het door de O.E.E.C. vastgestelde liberalisatiepercentage te bereiken.
- Door middel van bouwvergunningen heeft men bereikt, dat arbeiders zijn overgeplaatst van de bouw-nijverheid naar andere bedrijfstakken. Opgemerkt zij, dat hierdoor niet het te bouwen aantal woningen, doch de grootte er van werd beperkt. Deze maatregel was niet alleen belangrijk voor investeringsgoederen, betrokken uit de bouwnijverheid, maar was ook een rem voor de vestiging van nieuwe bedrijven en heeft in dit opzicht de vraag naar andere investeringsgoederen beperkt.
- Belastingtarieven zijn gewijzigd om het investeren tegen te gaan. Ondernemers krijgen bijv. in het algemeen geen belastingfaciliteiten voor herstelwerkzaamheden aan bedrijfsgebouwen. De algemene opinie in Noorwegen is, dat deze maatregel mede een succes is geweest om de concurrentie tussen herstelwerkzaamheden en nieuwbouw te vermijden. Voorts krijgen bedrijven minder gunstige belastingreducties op afschrijvingen.
- Ook de overheidsinvesteringen zijn beperkt, zoals bijv. de aanleg van wegen, de bouw van scholen, ziekenhuizen enz. De investeringen in overheidsbedrijven zijn niet verminderd speciaal omdat zij over-

heidsbezit zijn. In het algemeen is de betekenis van een investering bepalend voor de vraag, of zij al dan niet wordt ondernomen en niet of het een particuliere of overheidsinvestering is. In tegenstelling ook tot deze situatie stimuleert de Overheid direct particuliere investeringen daar waar zij nodig schijnen. Met betrekking tot het ontwikkelingsplan voor Noord-Noorwegen, worden zulke stimulantia gebruikt — zoals overheidshulp bij financiering en belasting-faciliteiten — om particuliere industriële investeringen in Noord-Noorwegen mogelijk te maken in plaats van in de rest van het land. De achtergrond van dit plan is een structurele werkloosheid en een betrekkelijk lage levensstandaard in dit deel van het land.

De eerste twee aangegeven maatregelen, welke de meest dominerende zijn, streven niet naar een vermindering van de investeringsgeneigdheid van particulieren, maar maken gebruik van directe controlemaatregelen. Een en ander heeft natuurlijke consequenties voor de inflatoire spanning op de markt van investeringsgoederen. De afnemering van de investeringen in vaste activa is in werkelijkheid gering geweest. Het volume daalde waarschijnlijk zo goed als niet van 1949 op 1950; van 1950 op 1951 is de daling geschat op 1 à 2 pCt. Indien de veranderingen in de voorraad worden meegeteld, was het investeringsvolume in 1951 waarschijnlijk hoger dan in het vorige jaar. In het nationaal budget voor 1952 zijn de investeringen op hetzelfde peil gehouden als in 1951, terwijl de toeneming van de voorraden iets lager is geschat. Op deze laatste post heeft de Overheid slechts een beperkte mogelijkheid tot controle. Dergelijke investeringen hangen meestal af van prijsverwachtingen en verkoopcondities in binnen- en buitenland.

Consumptie van gezinnen.

Als gevolg van de hoge prijzen en de bij de prijzen achterblijvende looncompensaties is de consumptie van gezinnen enigszins in volume gedaald in vergelijking met 1950. Gedurende het jaar is het koopkrachtoverschot op de markt van consumptiegoederen zo goed als verdwenen. Een ieder, die slechts een of twee jaar geleden in Noorwegen was en die er nu weer komt, zal een belangrijke verbetering constateren in de sortering van de winkelvoorraad. Een concrete aanwijzing van dit betere evenwicht tussen vraag en aanbod, was de opheffing van de textiel-rantsoenering. Het nationaal budget schat voor dit jaar een stijging in de consumptie van gezinnen van ongeveer 4 pCt; aangenomen dat in 1952 de stijging in de productie zich voortzet en dat de „terms of trade” niet belangrijk ongunstiger zullen zijn dan in het afgelopen jaar. In feite is het niet veel, dat er op dit terrein voor de Overheid te doen overblijft. De lonen zijn meestal in handen van werkgevers- en werknemersorganisaties en blijkens het nationaal budget, zullen er geen belangrijke veranderingen optreden in de belastingen. Het is derhalve bij benadering juist te zeggen, dat er een sterke tendentie zal zijn naar een stijging in de consumptie van gezinnen als gevolg van loonstijgingen. In hoeverre deze tendentie een stijging te zien zal geven in het consumptievolume hangt af van de prijsstijging.

Buitenlandse handel.

Schattingen van investeringen zowel als schattingen van de consumptie zijn beide gebaseerd op de veronderstelling, dat er geen braakliggende productiecapaciteit van enige importantie zal zijn in de exportindustrieën en dat de „terms of trade” voor Noorwegen gunstiger zullen zijn dan in het algemeen in de na-oorlogse periode, ofschoon minder gunstig dan vorig jaar. De eerste veronderstelling schijnt nogal gefundeerd ondanks het feit dat er gedurende de laatste maanden een dalende tendentie is geweest in

de economische activiteit van onze exportlanden. De ontwikkeling van de „terms of trade” evenwel is uitermate onzeker, een feit waarop in het nationaal budget evenzeer de aandacht is gevestigd. Thans zijn er redenen aanwezig minder optimistisch te zijn dan tijdens het gereed komen van het budget. De prijzen van pulp, cellulose en papier zijn willens en wetens verlaagd tot 20 pCt onder het peil van 1951, in de eerste plaats door Groot-Brittannië en Frankrijk; ook de prijzen van andere belangrijke export-producten zijn gedaald. Daar een zeer groot deel van de Noorse import van de deelnemende landen aan de O.E.E.C. komt (56 pCt in 1948), zal de stijging van het liberalisatiepercentage tot 75 (van 51 pCt op het eind van 1951) waarschijnlijk de import — vergeleken met het vorige jaar — belangrijk doen toenemen. Terwijl 1951 een overschot op de betalingsbalans te zien gaf, rekent het nationaal budget voor 1952 met een klein tekort. De onzekerheidsmarge is evenwel zeer groot. Een andere gemaakte veronderstelling in het budget voor 1952 is, dat de E.B.U. haar werkzaamheden zal voortzetten. Een nauwkeurige beschouwing van de Noorse financiële situatie doet zien, dat overschotten meestal bestaan uit overschotten van Groot-Brittannië en Frankrijk. Wanneer de E.B.U. zijn werkzaamheden zou staken en Noorwegen teruggedrongen werd naar het bilaterale systeem, dan zou dit betekenen, dat het noodzakelijk zou kunnen zijn importen te verminderen, zelfs met een overschot op de betalingsbalans. Dit is, tussen twee haakjes, een situatie, die niet alleen voor Noorwegen kenmerkend is.

Deze afhankelijkheid van de E.B.U. is slechts een voorbeeld van het grote belang, dat Noorwegen heeft bij de Europese economische samenwerking. Wanneer Noorwegen nog altijd — zoals de andere Scandinavische landen — enigszins terughoudend blijkt t.o.v. deze samenwerking, dan komt dit waarschijnlijk, omdat deze landen, speciaal Zweden en Noorwegen, enkele economische doelstellingen nastreven, welke in de praktijk niet schijnen te worden aangehangen door al de andere deelnemende landen. In het bijzonder wordt hier gedacht aan de „full employment” politiek. Er is daarom een zeer begrijpelijke vrees in deze Scandinavische landen, dat zij in deze samenwerking sommige belangrijke instrumenten van economische politiek zullen verliezen, zonder enige garantie te krijgen, dat de andere landen een zodanige politiek zullen handhaven, dat hun economische doelstellingen door andere middelen in de samenwerking kunnen worden bereikt.

Overheidsconsumptie.

De overheidsconsumptie van goederen en diensten voor civiele doeleinden zal in 1952 op hetzelfde peil als in 1951 gehouden worden. De praktische mogelijkheid ze zodanig te verlagen, dat er enige invloed van uit gaat, kan op nul worden gesteld. De militaire uitgaven zullen evenwel stijgen. In 1951 bedroegen deze ongeveer 4,2 pCt van het nationale inkomen tegen factorkosten en in 1952 zullen ze waarschijnlijk liggen tussen de 6 en 7 pCt. Voor Nederland was het overeenkomstige cijfer in 1951 6½ pCt.

Monetaire politiek.

Gezegd kan worden, dat er twee hoofddoelstellingen voor de monetaire politiek zijn geweest, twee doelstellingen welke uiteraard moeilijk samengingen. Aan de ene kant wenste de Overheid de investeringen te beperken door een spanning op de geldmarkt; aan de andere kant heeft ze getracht te vermijden, dat deze spanning die investeringen zou beperken, welke de Overheid als belangrijk beschouwde. De vermindering in liquide middelen van de banken in de na-oorlogse jaren tot 1951 was het gevolg van de tekorten op de betalingsbalans en hoge overschotten op de overheidsrekening. Daar er gedurende het afgelopen jaar

een overschot was op de betalingsbalans is de vermindering van liquide middelen door importoverschotten tot staan gebracht en daar de overheidsuitgaven voor militaire doeleinden zullen stijgen, zal ook de andere bron om de liquide middelen te verminderen van weinig belang zijn.

Een belangrijk deel van de investeringen in Noorwegen wordt gefinancierd door de staatsbanken²⁾. Dit is speciaal het geval voor de woningbouw. Het is de politiek van de Regering geweest, dat de grenzen voor de woningbouw zouden worden bepaald door de mogelijkheden van toewijzing van arbeidskrachten en bouwmaterialen voor dit doel en niet door financieringsmogelijkheden. Bovendien zijn, om sociale redenen, de credieten, die verleend worden door „Den Norske Stats Husbank” zeer goedkoop. De rentevoet is 2,5 pCt en in het algemeen bedraagt de terugbetalingsperiode 75-100 jaar en mogen de credieten 70-80 pCt van de kosten dekken. Daar de rentevoet voor langlopende leningen op de vrije markt echter in 1950 reeds boven 2½ pCt steeg, is het de staatsbanken (waaronder de „Husbank” de voornaamste plaats heeft ingenomen) niet mogelijk geweest hun leningen te financieren door het plaatsen van 2½ pCt obligaties. Daarom heeft de Overheid hun verleden jaar 400 miljoen kr. en dit jaar nog eens 350 miljoen kf. geleend. Bovendien deblokkeerde de Regering ook ongeveer een jaar geleden de laatste 500 miljoen kr., die in 1945 werden geblokkeerd bij de sanering van het geldwezen.

Deze verschillende maatregelen hebben een positieve invloed gehad op het aanbod van crediet, die onder de huidige omstandigheden tegenmaatregelen nodig maakte. Thans wordt door de Regering een wet voorbereid, die een deel van de liquide middelen van de banken vastlegt in deposito's van de Bank van Noorwegen. Door enerzijds het totale bedrag of de percentages van de totale activa etc., welke zij bij de Bank van Noorwegen moeten deponeren, te regelen en anderzijds door credieten van de Overheid — die weer geld opneemt van de Bank van Noorwegen — aan die banken, die naar het oordeel van de Overheid credieten verdienen, hoopt men dat het tegelijkertijd mogelijk zal zijn de lage interest te behouden en credieten te beperken.

De inflatoire druk.

De credietbeperkingen en de zeer hoge inkomstenbelasting van de ondernemingen (de belasting op onverdeelde winsten van bedrijven bedraagt in de meeste gevallen ongeveer 60 pCt) zijn er niet in geslaagd de inflatoire spanning op de markt voor investeringsgoederen en -diensten te elimineren en er zijn redenen te verwachten, dat deze ook in de naaste toekomst zal voortduren.

Het aanzienlijke bedrag der investeringen door de Overheid gefinancierd of gestimuleerd, zal ook tot deze spanning bijdragen. Maar dit is in geen geval een nieuwe ervaring in het economisch leven in Noorwegen. De inflatoire druk voor nieuwe investeringen is in Noorwegen in al de na-oorlogse jaren aanwezig geweest en de Overheid heeft steeds zoveel van haar directe controlemaatregelen tot haar beschikking, dat er waarschijnlijk geen groot gevaar behoeft te bestaan voor een dreigende inflatie van deze zijde. En zoals reeds eerder genoemd bestaat de inflatoire druk op de markt voor verbruiksgoederen alleen voor enige speciale goederen en kan hier alles bij elkaar genomen niet van betekenis geacht worden.

Waarom is er dan in Noorwegen zoveel over inflatie gesproken? Het antwoord hierop is natuurlijk, dat in een economie waar het vrije prijsmechanisme zo'n ondergeschikte rol speelt, een inflatie in de vorm van een prijsstijging veel minder het gevolg is van het proces van vraag en aanbod binnen het land, dan van de ontwikkeling

der verschillende kostenfactoren; gedeeltelijk bepaald door krachten in het buitenland en gedeeltelijk bepaald door institutionele factoren in het binnenland zelf.

Toen de prijsstijging in April 1950 begon, werd deze mede veroorzaakt door factoren waarop de controle zeer beperkt was zoals de devaluatie van het pond sterling en daarmee ook van de Noorse kroon en de volgende prijsstijging op de wereldmarkt. Bij de voortgezette prijsstijging in Noorwegen speelden de wereldmarktprijzen steeds een overheersende rol met de interne fiscale politiek en loonsverhogingen als tweede-orde-effecten. Men moet wel bedenken, dat de invoer van goederen en diensten in 1951 gelijk was aan 43 pCt van het bruto-nationaal product (het overeenkomende cijfer voor Nederland is 51 pCt).

De andere factoren mogen echter niet verwaarloosd worden. Vermindering van overheidssubsidies op verbruiksgoederen en stijging van de omzetbelasting van 6,25 tot 10 pCt zijn blijkbaar de voornaamste redenen waarom de prijsstijgingen gedurende de laatste twee jaren in Noorwegen groter zijn geweest dan in de meeste andere landen van West-Europa. De lonen waren tot op zekere hoogte aan de prijzen gebonden door indexclausules in de loonovereenkomsten, en de prijzen van landbouwproducten zijn op hun beurt weer gebonden aan de lonen door een overeenkomst tussen landbouwersorganisaties en de Overheid. De indexclausule is nu buiten werking gesteld. Algemene onderhandelingen over nieuwe loonovereenkomsten zijn gaande en het is te verwachten, dat de verhoogde lonen als gevolg van deze onderhandelingen enige prijsstijging ten gevolge zullen hebben. De overeenkomst tussen de Regering en de landbouwers loopt de 30e Juni af en zal niet vernieuwd worden, tenminste niet in de vorm, die zij thans heeft. Tot nu toe hebben de loonsverhogingen waarschijnlijk niet de grote invloed op de prijzen gehad, die er gewoonlijk aan gehecht wordt, omdat behalve de loonsverhoging in December van het vorige jaar, deze niet in de prijzen mochten worden doorberekend.

Om de invloed van de prijsstijging op de wereldmarkt te elimineren, heeft de Regering enige van de meer belangrijke verbruiksgoederen gesubsidieerd. De subsidies zijn gedeeltelijk gefinancierd door exportheffingen op enige van die goederen en diensten, die bijzonder gunstige condities hebben gekregen, zoals bijv. scheepsdiensten en bosbouwproducten. Het is echter een grote misvatting wanneer men beweert, dat deze rechten de prijzen verhogen. Deze rechten worden geheven, omdat de prijzen hoog zijn en verdwijnen tegelijk met een prijsdaling. De Scandinavische exporteurs hebben geen monopolie gevormd of zijn niet in staat het monopolie te vormen, dat nodig zou zijn om de prijzen van de wereldmarkt te verhogen, wanneer er exportheffingen worden opgelegd.

Wat zijn dan de vooruitzichten met betrekking tot het tegengaan van de prijsstijging in Noorwegen? De loonsverhoging van November jl. en de nieuwe loonsverhogingen, waarover dezer dagen overeenstemming zal worden bereikt, moeten in de prijzen tot uiting komen. Wat er verder zal gebeuren schijnt bijna geheel afhankelijk van de prijsontwikkeling op de wereldmarkt. Er is goede reden om te hopen, dat met de huidige prijsdaling ook de binnenlandse prijzen onder controle kunnen worden gebracht. Gedurende bijna 5 jaren (van 1945 tot 1950) trachtte Noorwegen een stabiel binnenlands prijsniveau te handhaven, onafhankelijk van het buitenland. Het is een poging die nauwelijks meer voor herhaling vatbaar is. Integendeel, de Eerste Minister kondigde enige tijd geleden in een rede tot het Parlement aan, dat er geen buitengewone stappen van de zijde van de Regering zouden worden genomen om het prijsniveau te stabiliseren.

Inkomensverdeling.

Daar de loonsstijgingen zwakker waren dan de prijs-

²⁾ Deze zijn financieringsmaatschappijen, waarvan de meerderheid van de aandelen in handen is van de Noorse Staat en die hun middelen aantrekken door plaatsing van obligaties bij het publiek.

stijgingen en bij de laatste zijn achtergebleven, is een van de gevolgen van deze ontwikkeling een herverdeling van inkomen ten gunste van de exportindustrieën geweest, de exportheffingen en de in het algemeen tamelijk hoge winstbelasting ten spijt. Deze inkomensherverdeling is een belangrijk deel van de achtergrond van de eisen der werknemers voor hogere lonen. Aan de andere kant wordt er aangevoerd, dat indien Noorwegen in staat wil zijn een evenwicht in de betalingsbalans te behouden onder gelijktijdige handhaving van een hoog toeveningsniveau, de particuliere eigendom van kapitaal nog dominerend is in de economische expansie, schijnen deze problemen in de toekomst de nodige aandacht te verdienen.

HERMODO SKÅNLAND.

Sanering zeevisserij

Men schrijft ons:

De halve loggervloot, driekwart van de trawlvloot en alle schepen beneden 100 pk, de kotters uitgezonderd, moeten worden gesloopt en vervangen door betere schepen, naar het oordeel der Commissie-Tinbergen. Zij heeft advies uitgebracht over de maatregelen ter gezondmaking van de zeevisserij ¹⁾.

Aangezien de Commissie er van uitgaat dat 50 pCt der bouwkosten voorlopig onrendabel is, wordt voorgesteld dat de Overheid de onrendabele top van f 18 mln voor haar rekening neemt (met een faciliteitencrediet in dezelfde zin als bij de woningbouw) en f 2 mln slooppremies betaalt. Voor verbetering van 1.000 viswinkels, 2.500 ventersvoertuigen en voor inrichting van 250 fish-and-chips winkels, wordt nog f 15 mln overheidscrediet bepleit. Verder wordt o.a. voorgesteld de oprichting van een Visserijbank, welke eventueel gedekt door overheidsgaranties lange leningen aan reders verstrekt; de instelling van behoorlijk visserijonderwijs; meer systematische stabilisering van visprijzen; verdere ontwikkeling van coöperaties. Kortom, een positief nationaal visserijbeleid plus overheidsgeld.

Nu is het ongetwijfeld waar, dat er in de zeevisserij het een en ander ongezond is. Onze grote trawlvisserij is een wijnend bedrijf. De Noordzee levert steeds minder zeevis op (in tegenstelling met haring waarvan er nog genoeg is), terwijl ons de schepen en de vakkennis ontbreken om de visserij naar verderaf gelegen wateren te verleggen. Engelsen, Belgen, Duitsers zijn ons op dat punt ver voor. Zelfs gewoon op de Noordzee zijn onze vangsten soms onbevredigend tegenover de vangsten welke buitenlanders opvevreden. Als aan de trawlvijzel niet flink gedokterd wordt, zakt zij nog verder af. Men moet tegenwoordig goed thuis zijn in de biologie en de electronica, om niet te praten van de psychologie der vissen, wil men zijn schip vol vangen. En de kunst om de vis in goede toestand thuis te brengen en het afval te verwerken geeft inzicht in bacteriologie, koeltechniek, chemie alsmede in de mentaliteit van de consument.

Maar de haringloggerij — die de ruggegraat van onze visserij uitmaakt — gaat de laatste jaren niet zo slecht. Veel winsten ziet men wel niet aan de dag komen, maar uit de bedrijfsresultaten zijn veel oude schepen grondig gemoderniseerd terwijl er telkens enige nieuwe worden gebouwd. De financiële moeilijkheden waarmede de visserij hier kampt zijn voor een groot deel geen specifieke visserijproblemen, doch doen zich voor in ieder familiebedrijf, dat bij de huidige belastingen niet voldoende geld overhoudt om zich voldoende te vernieuwen. Van een specifieke noodtoestand in het loggerbedrijf kan men zeker niet spreken, doch die zou wel kunnen ontstaan als er op te grote schaal schepen worden bijgebouwd.

Van harte bepleit de grote meerderheid der Commissie, dat de Overheid met flinke subsidies de vernieuwing van de vloot over vrijwel de gehele linie bevordert. Wij schrijven

Het schijnt derhalve zowel een politieke als een economische noodzakelijkheid te zijn de werknemers er van te overtuigen, dat hun eventuele beperkingen in loonkwesties niet zullen leiden tot grotere concentratie van rijkdom en economische macht van het particuliere kapitaal. Problemen van deze aard schijnen nieuwe wegen in de economische politiek te verlangen. Vooral in een land als Noorwegen, waar de Regering socialistisch is, terwijl particuliere eigendom van kapitaal nog dominerend is in de economische expansie, schijnen deze problemen in de toekomst de nodige aandacht te verdienen.

„van harte” omdat het rapport geen bedrijfsresultaten vermeldt of rendementsberekeningen geeft; het rapport is als het ware a-economisch. Men gaat er zelfs van uit dat de investeringen zo onrendabel kunnen zijn dat 50 pCt van elke investering verloren is; op grond daarvan wordt beslist men dat die onrendabele top voor rekening van de belastingbetaler wordt genomen. De minderheid van de Commissie is daar niet tegen, doch zij waarschuwt voor het gevaar dat een vlootbouw buiten de perken van het absoluut noodzakelijke de visserij door overcapaciteit tot de ondergang zou brengen; en die minderheid geloof niet, dat er voor een grote vloot voldoende emplooi is te vinden.

Kortom, de minderheid ducht overinvestering als men het vlootplan van de Commissie zou verwerpen. Dit meningsverschil is een brandend actuele kwestie, want op de totstandkoming van een vlootplan wachten nu al 7 jaar de oorlogsschade- en herbouwwegelingen.

Uitgaande van de gedachte dat er in Nederland een grote onbevredigde behoefte aan goedkope vis is — ongetwijfeld een voortreffelijk eiwitvoedsel — en dat men deze behoefte nog zal stimuleren, wordt het verantwoord gezet te zorgen voor een voortreffelijk productie-apparaat van flinke capaciteit. Dit uitgangspunt is twijfelachtig. Wij zien nu eenmaal, dat de Nederlander er voor bedankt zich vaak te voeden met panharing, zoals de Duitsers dat doen, hoewel dit een goedkoop en smakelijk voedsel is als men het niet te vaak eet. Evenmin deelt de Nederlander de voorliefde der Engelsen voor het ontbijten met bokking en gestoomde schelvis, en er is geen reden aan te nemen dat de Nederlanders evenals de Engelsen 's avonds aanvliegen op de gebakken vis van de fish-and-chips winkels, die de Commissie zo gaarne op een schaal zag oprijzen.

Wij zijn het eens met de Commissie, dat het visverbruik in Nederland kan worden ontwikkeld door betere distributie, constanter toestand, aflevering in gefileerde of smakelijke gebakken toestand, betere reclame, bestrijding van vooroordelen. Doch de stelling dat er een grote onbevredigde vraag is naar goedkope volksvis blijft onbewezen, en lijkt zelfs onwaarschijnlijk als men ziet hoe de vismarkt ons „doorslaat” bij grote aanvoeren ²⁾.

¹⁾ Zo vermeldde het marktbericht in de Visserijwereld van 25 Juli jl., dat in het algemeen hoge prijzen werden behaald voor Noordzeervis, en dat voor de kabeljauwsoorten wegens „abnormaal klein aanbod” zeer hoge „meermalen geforceerde noteringen” werden geboekt.

„Inmiddels kwam ook de trawler „Tzonne” aan de afslag na een reis naar de Barentssee. De totale aanvoer bedroeg ruim 2500 kisten, waarvan 1700 kisten kabeljauw en gul en 800 kisten schelvis. De belangstelling van de handel voor deze soorten was niet bijster groot, aangezien — indien wij goed zijn ingelicht — de kwaliteit nog niet geheel aan het doel beantwoordde. De gemiddelde noteringen bleven laag. De grootste hoeveelheden werden afgenomen voor verwerking tot filets. De totale bestemming voor een reis van langer dan drie weken bedroeg f 39.000,—”.

Men moet rekenen, dat deze verre-visserij-reis voor de reder eerst lonend zou zijn geweest bij een besomming van omstreeks f 55.000. Dit schip had nu een grote en gunstig gesorteerde vangst aan boord, en die vis was blijkbaar zo goed van essentiële kwaliteiten, dat het de moeite loonde haar tot filets te verwerken. En ondanks de uitzonderlijke schaarste aan Noordzee-vis bleek de verre vis nauwelijks verkoopbaar.

Vermeedelijk was het uiterlijk van deze vis (vishuid, kleur van het visvlees) niet wat de consument verlangt. Dit voorval doet weinig blijken van de in het rapport veronderstelde vraag naar goedkope volksvis in ons land. Het lijkt er op, dat men vis eet, als het geen goedkope Noordzee-vis kan krijgen, liever helemaal geen vis eet! Intussen moet men respect hebben voor de reder van de „Tzonne”, die zonder enige overheidssteun blijft experimenteren met de verre visserij.

¹⁾ Rapport van de Commissie Sanering Zeevisserij. Verslagen en Mededelingen van de Directie van de Visserijen, No 42.

Met de afzetmogelijkheden staat en valt het gehele ontwikkelde bouwplan; doch men krijgt wel de indruk dat de afzetmogelijkheden meer zijn beoordeeld vanuit het standpunt van de voedselkundige en van de visgezinden dan vanuit het standpunt van de consument met zijn voorliefde voor vlees en dat van de reder die ten minste de werkelijke kostprijs voor de vis wenst te ontvangen.

Ten behoeve van de voorziening in de vraag naar goedkope volksvis stelt de Commissie voor, bijzondere steun te geven aan de ontwikkeling van de verre visserij, door een paar grote trawlers te laten bouwen en bovendien gedurende de eerste jaren de exploitatie te subsidiëren totdat wij onze kennis en ervaring terzake op internationaal peil hebben gebracht. Inderdaad ligt de toekomst voor de trawlvisserij in die richting, en is geen reder in staat zulke schepen (f 1,2 mln per stuk) en de grote verliezen gedurende de jaren van leertijd (exploitatiekosten omstreeks f 0,7 mln per jaar per schip) te financieren.

Merkwaardig is dat de Commissie rapporteert, dat Nederland niet beschikt over verre-visserij-schepen en dat ons land na de oorlog nauwelijks verre-visserij-reizen heeft gemaakt. Zij gaat er aan voorbij dat een speciaal voor de verre visserij opgerichte maatschappij na jarenlange experimenten met die visserij haar schepen naar het buitenland heeft verkocht omdat zij de verliezen tijdens de leertijd niet langer kon dragen, en dat wij bovendien sinds enige jaren over drie ex-Duitse oorlogsbuitschepen van zeer behoorlijke klasse beschikken, waarmede ook belangrijke reizen naar verre wateren zijn gemaakt. De meerderheid der Commissie wijst er met takt op, dat het rapport op dit punt niet juist is.

Het is verstandig wel degelijk rekening te houden met de zeer teleurstellende ervaringen, welke men in ons land reeds heeft gehad met de verre visserij, zowel wat betreft de vangsten als de afzetmogelijkheden. Dit wil niet zeggen dat men, na lering te hebben getrokken uit die ervaringen, het experiment niet op andere wijze moet herhalen, zelfs al vereist dat subsidie. Men mag zich van de verre visserij geen wonderen voorstellen. Men moet een week varen om er te komen, dan kan men een week vangen en moet daarna volle kracht naar huis om de vis niet te oud aan wal te brengen. Dit is duur; één reis kost omstreeks f 60.000. Ook op dit punt vermeldt het rapport geen cijfers; in een advertentie van de *British Trawlers* in „*The Economist*” kon men onlangs lezen dat deze schepen per dag £ 2.500 kosten aan exploitatie. Men gaat niet vrijwillig naar de verre visserij over omdat dit zo'n lonend bedrijf is, maar omdat men door visgebrek in de Noordzee wel genoodzaakt wordt het verderop te zoeken.

Tegen het rapport kan men het bezwaar hebben, dat het niet realistisch genoeg is doch meer een grote verlanglijst van allen die de visserij als nationale bedrijfstak groot willen houden; in plaats van een op de feitelijke markt-omstandigheden en beschikbare middelen gebaseerd plan om de visserij van de rendabiliteit te verzekeren welke haar tot bloei moet brengen. Men ontkomt niet aan de indruk dat de Commissie, evenals sommige groepen reders, zich te weinig rekenschap heeft gegeven van de inkringing van de afzetmogelijkheden in het Middeneuropese achterland, ten gevolge van het IJzeren Gordijn en ten gevolge van de ontwikkeling der Duitse visserij. Dat IJmuiden gaarne weer groot wil worden is te begrijpen voor ieder, die het treurige beeld van opgelegde oude schepen heeft gezien; dit streven verdient steun, doch slechts na een zakelijke beoordeling der situatie. In de financiële pers werd de vrees uitgesproken, dat verwezenlijking van te grootse plannen der Commissie voor de reders, hetzij door aantasting van de rendabiliteit van de aanwezige goede schepen, hetzij door de grote invloed van de Staat als risicodragend crediteur van de visserij, een bedreiging inhoudt van de zelfstandigheid van het redersbedrijf.

Men ziet hier weer een voorbeeld van de moeilijkheid

waarvoor een Commissie wordt gesteld die een bedrijfstak tot bloei wil brengen, doch realistisch rekening moet houden met het feit, dat haar rendabiliteit beperkt wordt door de landbouwpolitiek — die de concurrerende voedingsartikelen voor binnenlands gebruik beneden internationaal prijspeil houdt, terwijl de productiekosten der visserij grotendeels bestaan uit brand- en grondstoffen tegen internationale prijzen — en dat men bovendien niet langer kan rekenen op voldoende particuliere kapitaalvorming voor investering in zulk een riskant bedrijf.

En zelfs al heeft men grote bezwaren tegen bepaalde aspecten van het rapport en tegen de omvang der ontworpen plannen, men moet toch zeer erkentelijk zijn voor het vele waardevolle dat voor het eerst in dit rapport voorkomt; op tal van hier nauwelijks genoemde punten bevat het boekwerk opmerkingen en voorstellen die ernstig overweging verdienen. De visserij is in ons land te veel in de verdrinking, en zij geniet tot nog toe veel te weinig belangstelling van de Overheid en van ons volk. Zij heeft nog niet eens de oorlogsschadevergoedingen verkregen; het bedrijf staat ook sociaal niet in voldoende aanzien om goede jonge mensen in voldoende aantal aan te trekken. Als dit rapport de inleiding tot een positiever visserijbeleid vormt, zal het een baken in de historie van deze oude bedrijfstak zijn.

EEN STEM UIT HET BEDRIJFSLEVEN

Electriciteitstarieven

Men schrijft ons:

Er heerst in den lande enige ongerustheid met betrekking tot de tarieven voor het grootverbruik van elektrische energie. Men zal zich herinneren, dat in de laatste maanden van het vorig jaar door de Minister van Economische Zaken werd medegedeeld, dat de Regering besloten had de prijsbeheersing voor het grootverbruik van electriciteit op te heffen, onder gelijktijdige verhoging van de prijs voor kleinverbruikers — met uitzondering van een minimumverbruik van 240 kwh per jaar — met 25 pCt.

De prijs, in rekening te brengen aan grootverbruikers, zou gebaseerd moeten worden op de vervangingswaarde van de vaste activa en een rendement van 5 pCt over het werkzame kapitaal. Hiermee werd beoogd het verbruik door de gestegen prijs te beperken (minder investeringen) en een gedeelte van de middelen te verschaffen om de uitbreidingen te financieren.

Principieel zijn hiertegen geen bezwaren in te brengen. Het bedrijfsleven heeft steeds — ten tijde van de prijsbeheersing — gepleit voor calculaties op vervangingswaarde, zijnde het enig juiste uitgangspunt.

De ongerustheid, die ontstond onder de verbruikers van elektrische energie, moet dan ook verklaard worden uit de omstandigheid, dat zij t.a.v. de producenten daarvan in een bijzondere positie verkeren. Deze producenten zijn nl. monopolisten en kunnen — al zal het zo'n vaart niet lopen — hun afnemers maken en breken. Dit geldt speciaal voor de kleinere onder de grootverbruikers, die niet op grond van een of andere technische omstandigheid in een speciale verhouding tot de elektrische centrale staan. En dat zijn er vele!

Die ongerustheid blijkt o.a. uit het dezer dagen door een aantal Kamers van Koophandel, onder aanvoering van de Haagse Kamer, uitgebrachte request, uit de oprichting van een vereniging van verbruikers van elektrische energie, terwijl ook de werkgeversorganisaties zich op het terrein van de electriciteitstarieven bewegen.

In het eerder genoemde request komt in het bijzonder naar voren, dat de gemeenten de elektrische centrales als

goede bron van inkomsten beschouwen en daar jaarlijks belangrijke bedragen uit trekken, die onmisbaar zijn ter bestrijding van de gemeente-uitgaven.

Het is deze politiek — aldus het request — waardoor aan het bedrijfsleven een extra-belasting wordt opgelegd. In de loop der jaren hebben reeds velen zich met dit vraagstuk bezig gehouden, zonder er overigens een oplossing voor te vinden.

Hoe juist de argumenten van de Kamers ook zijn, wij vrezden, dat wij er niet veel verder mee komen. Benaderen wij het probleem van de electriciteitstarieven langs deze weg, dan raakt men verzeild in vraagstukken van gemeentefinanciën, gemeentepolitiek en last but not least dat van de gemeentelijke autonomie.

Wanneer wij de situatie van het moment overzien komt het ons voor, dat er slechts één stuk is waar wij ons op kunnen baseren, nl. de Electriciteitsnota, die eind vorig jaar het licht zag. Bij bestudering van dit stuk lijken ons de navolgende punten van het grootste belang:

1. de tarieven voor grootverbruikers van electriciteit mogen gebaseerd worden op de vervangingswaarde van de vaste activa van de centrale en een rendement van 5 pCt over het werkzame kapitaal;
2. de groot- en kleinverbruikers moeten als afzonderlijke groepen worden beschouwd. D.w.z., dat, wanneer de tariefsverhoging voor het kleinverbruik (25 pCt) volgens de richtlijnen van vervangingswaarde e.d. onvoldoende zou zijn, dit niet verhaald mag worden op de grootverbruikers;
3. de richtlijnen t.a.v. vervangingswaarde en rendement van het werkzame kapitaal stellen een duidelijke grens aan de tariefsverhoging. Overschrijding daarvan zou de Regering kunnen doen ingrijpen op grond van de nog steeds van kracht zijnde Prijsopdrivings- en Hamsterwet 1939.

Een ander aspect van de tarievenkwestie, dat goed in het oog gehouden moet worden, is dat de positie der centrales zeer sterk uiteenloopt, in het bijzonder dan wat betreft de samenstelling van hun afnemersgroep. Bij het ene bedrijf overwegen de particuliere verbruikers, bij het andere de industriële. Het is duidelijk, dat bij zijn tarievenpolitiek de centrale hiermee rekening moet houden.

Dit leidt tot de conclusie, dat het vraagstuk van de electriciteitstarieven in eerste instantie per centrale behandeld moet worden. Wellicht, dat de Kamers van Koophandel, die zich nu op dit terrein begeven hebben, daartoe de aangewezen organen kunnen vormen.

Daarnaast is er een aantal algemene vraagstukken, waarbij naast de hierboven onder de punten 1 tot en met 3 genoemde, zeer belangrijk is de rationele, bedrijfseconomisch verantwoorde tariefstelling. Wij verstaan hieronder een logische opbouw van het tarief in het vaste gedeelte (kosten per kw) en het variabele (kosten per kwh).

Hierbij speelt een belangrijke rol de zgn. kolenclausule. Van huis uit een voorziening in het contract, die de centrale de bevoegdheid gaf een gestegen kolenprijs door te berekenen, is deze in vele gevallen uitgegroeid tot een formule, dank zij welke de centrale een aanzienlijk grotere vergoeding ontvangt bij een stijgende kolenprijs dan overeenstemt met het kolenverbruik per kwh.

Nu nieuwe tarieven opgesteld moeten worden, is het het moment om met deze practijk — die gedurende de prijsbeheersing gesanctionneerd werd — te breken.

Wij geloven, dat daarmee een lang gekoesterde wens van het bedrijfsleven in vervulling zou gaan.

BOEKBESPREKING

De Nederlandse Rijnvaart. Uitgave van de Stichting Bureau Internationale Vaart te Rotterdam.

Dit typografisch en fototechnisch zeer goed verzorgde werk beoogt in de eerste plaats een voorlichting te zijn voor de leek op het gebied van de Rijnvaart; men kan het daarom ten hoogste een populair-wetenschappelijke waarde toekennen. Na hetgeen op zuiver wetenschappelijk gebied in de jongste jaren over de Rijnvaart is verschenen, en dat ook in dit weekblad uitvoerig werd gerecenseerd, is dit rijk van foto's voorzien en slechts 67 bladzijden tekst tellende boekwerk voor iedere belangstellende buitenstaander gemakkelijk leesbaar. Het zal dan ook ongetwijfeld een grote bijdrage leveren tot verdere algemene bekendheid van de Rijnvaart bij het grote publiek. Dat de publicatie samenviel met de opening van het Amsterdam-Rijnkanaal, behoeft ons niet te verwonderen.

De tekst van het boek is geschreven met de vaardige hand van de Rijnreder K. F. H. Wolters, die op heldere wijze en met grote vaart de dikwijls ingewikkelde problemen van de Rijnvaart heeft weten uiteen te zetten, zonder in oppervlakkigheid te vervallen. Economisch belangwekkend zijn de hoofdstukken die handelen over de concentraties, de ondernemingsvormen en de organisaties en over het vraagstuk van de vrije Rijn. Schrijver onderscheidt een verticale en een horizontale concentratie. De eerste vorm zou men wellicht beter kunnen aanduiden met een integratieverschijnsel, welk verschijnsel doorgaans niet van de Rijnvaarders zelf is uitgegaan. Dit verklaart tevens waarom het particuliere element in de Rijnvaart zulk een belangrijke functie blijft vervullen. Met betrekking tot het netelige vraagstuk van de vrije Rijn stelt de schrijver zich in de eerste plaats op een zuiver Nederlands standpunt. Wat betreft de in Nederland zelf hangende problemen bepaalt hij zich tot een objectieve uiteenzetting, zonder dat hij een bepaald standpunt inneemt.

Weliswaar geeft het boekwerk een statistisch overzicht van de omvang van de nationale Rijnvloten, verdeeld naar sleepschepen, motorschepen en sleepboten en wordt in de tekst een beschrijving gegeven van de gebruikelijke scheepstypen, het moet echter als een lacune worden beschouwd, dat een goede statistiek van de omvang en de samenstelling van de Nederlandse Rijnvloot ontbreekt. Overigens geven de statistische bijlagen een uitstekend beeld van de betekenis van de Rijn- en binnenvaart door middel van gekleurde staaf- en sectorgrammen. Van het totale grensoverschrijdende vervoer, dat in 1950 een omvang van 84.137.000 ton had, kwam 45 pCt voor rekening van de binnenvaart, 46,5 pCt van de zeevaart, 6,8 pCt van de spoorwegen en 1,7 pCt van het wegverkeer. In het totale goederenvervoer in Nederland, dat in 1950 7,3 mln tonkm bedroeg, participeerde de binnenvaart met ca 3,9 mln tonkm, het railvervoer met ca 2,4 mln tonkm en het wegvervoer met 1 mln tonkm. Bij de veelkleurige diagrammen wordt de duidelijkheid enigszins tekort gedaan, doordat dikwijls aan de kleuren een verschillende betekenis wordt gehecht.

Zeer veel lof verdienen de fraaie foto's, die grotendeels door de heer F. J. Rotgans zijn gemaakt en die het werk bijkans tot een fotoboek stempelen. Hij die de Rijn zelf bevaaren heeft en de schoonheid van deze rivier heeft ondergaan zal de op de titelpagina gebezigde uitspraak van Tennyson „Things seen are mightier than things heard” kunnen beamen. Het is de grote aantrekkelijkheid van dit boek, dat het ook aan het visuele element zulk een belangrijke plaats heeft ingeruimd. Ongetwijfeld kan hier worden gesproken van een verrijking van onze Rijnvaartliteratuur met een bijzonder mooi werk, waarmede de Stichting Bureau Internationale Vaart veel eer heeft ingelegd.

AANTEKENING

Het wereldautopark

Aan het begin van 1952 beschikten, volgens gegevens uit „Petroleum Press Service” van Juni jl., alle landen ter wereld tezamen over 73,1 mln auto's en 5,6 mln motorfietsen. Sedert 1940 is het aantal personenauto's met 19,5 mln of 54 pCt en het aantal vrachtauto's met 9 mln of 107 pCt toegenomen. Van het totaal aantal geregistreerde auto's rijden er 70 pCt in de Verenigde Staten en 17 pCt in Europa. In Azië en Afrika, die tezamen meer dan de helft der wereldbevolking herbergen, bevindt zich slechts ruim 3 pCt van het aantal auto's.

Onderstaande tabel doet zien, dat het aantal geregistreerde auto's van 1951 tot 1952 met 7,5 pCt is toegenomen. In een aantal landen, met name Brazilië, Mexico, West-Duitsland, Zweden en Italië, was het toenemingspercentage aanzienlijk groter dan dat van de wereld als geheel; in Engeland en Argentinië bedroeg de toeneming minder dan 3 pCt, terwijl India het enige belangrijke land is, waar het aantal auto's van 1951 op 1952 niet is vermeerderd.

Aantal geregistreerde auto's.
(in duizenden; begin van het jaar)

	Totaal		w.o. personen- auto's		Toeneming van 1951 tot 1952 in pCt
	1951	1952	1951	1952	
Verenigde Staten	48.283	51.426	40.011	42.571	6,5
Verenigd Koninkrijk	3.307	3.398	2.309	2.394	2,7
Canada	2.528	2.809	1.890	2.100	11,0
Frankrijk	2.422	2.636	1.600	1.671	8,8
Australië	1.353	1.523	877	994	12,5
West-Duitsland	999	1.216	601	748	21,6
Italië	581	676	345	427	16,5
Zuid-Afrika	597	637	462	496	6,7
Brazilië	413	530	206	277	28,0
België	419	475	274	324	13,2
Zweden	345	409	253	310	18,6
Argentinië	351	361	213	221	2,7
Nieuw-Zeeland	324	359	242	254	11,0
Mexico	297	339	167	193	14,2
India	275	274	146	162	—
Nederland	235	246	148	157	4,6
Overige	3.712	4.034	1.987	2.268	8,5
Totaal, excl. Rusland	66.441	71.348	51.731	55.567	7,5
Rusland (schatting)	—	1.800	—	180	—

Over het geheel genomen was de toeneming van het aantal auto's gedurende 1951 geringer dan in 1950. Enerzijds moet dit worden toegeschreven aan de als gevolg van het herbewapeningsprogramma en het staalkort geringere productie, anderzijds aan het afdanken van vele overjarige auto's. In de Verenigde Staten nam de productie van auto's in 1951 aanzienlijk af. Ten dele werd deze productiedaling gecompenseerd door een productieverhoging in het merendeel der overige productielanden, waardoor de daling der wereldproductie t.o.v. 1950 neerkwam op ruim 1 mln auto's.

Autoprodactie.
(duizend eenheden)

	1949	1950	1951
Verenigde Staten	6.253	8.003	6.768
Ver. Koninkrijk	630	785	735
Canada	290	391	413
Frankrijk	286	357	447
West-Duitsland	162	306	374
Italië	-86	128	145
Japan	30	32	35
Australië	8	21	25
Zweden	11	17	24
Totaal, excl. Rusland ¹⁾	7.756	10.040	8.966
Rusland	375	423	450
Wereld- productie ¹⁾	8.131	10.463	9.416

¹⁾ Excl. Tsjechoslowakije met een jaarproductie van ca 30.000 stuks, en diverse kleine productielanden.

Een gevolg van het tekort aan motorrijtuigen gedurende en na de oorlog is, dat de levensduur van auto's tegenwoordig langer wordt geacht dan vroeger voor mogelijk werd gehouden. Geleidelijk aan neemt dan ook het aantal overjarige auto's in het autopark toe. Onderstaande tabel doet zien, dat een aanzienlijk en toenemend deel der productie gedurende de laatste jaren aan het aantal auto's in gebruik werd toegevoegd.

(in duizenden ¹⁾)

Jaar	Toeneming van het aantal gere- gistreerde auto's	Productie	Verskil tussen de productie en de netto-toene- ming der regis- traties	Idem, in pCt van de totale productie
1948	4.813	6.436	1.623	25
1949	5.703	7.756	2.053	26
1950	5.857	10.040	4.183	40
1951	4.907	8.966	4.059	45
1948-1951	21.280	33.198	11.918	36

¹⁾ Excl. Rusland.

Wat de uitbreiding van het autopark in de naaste toekomst betreft, zij vermeld, dat het aantal auto's in 1953 en 1956 — exclusief in de landen achter het IJzeren Gordijn — wordt geraamd op resp. 76,7 en 82,8 mln. Dit betekent, dat de toekomstige groei aanmerkelijk geringer wordt geschat dan die, welke zich de laatste jaren heeft voorgedaan.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De verlaging van de afgifterente van nieuw schatkistpapier door het Ministerie van Financiën, welke per 1 Augustus jl. plaatsvond, weerspiegelde zich geheel in het nieuwe gamma van markt-disconto's, dat gedurende de verslagweek op de geldmarkt gold. Eénmaandspaper noteerde $1\frac{1}{10}$ - $\frac{3}{4}$ pCt, twee en driemaandspaper $\frac{3}{4}$ pCt, viermaandspaper $\frac{3}{4}$ - $\frac{13}{16}$ pCt, vijfmaandspaper $\frac{13}{16}$ pCt, zes- en zevenmaandspaper $\frac{13}{16}$ - $\frac{7}{8}$ pCt, acht- en negenmaandspaper $\frac{7}{8}$ - $\frac{15}{16}$ pCt, tien- en elfmaandspaper $\frac{15}{16}$ -1 pCt.

Twee karakteristieke punten, die de staffeling van de markt-disconto's voor de verschillende termijnen schatkistpapier reeds jarenlang kenmerken, nl. dat de markt-disconto's voor termijnen korter dan een jaar boven de afgiftetarieven van de Agent voor de betreffende termijnen liggen en dat voor jaarspapier markt-disconto en afgifteprijs van de Agent samenvallen, bleven ook thans gehandhaafd. Verwonderlijk is zulks overigens niet, daar beide verschijnselen met de gehele structuur van de Nederlandse geldmarkt samenhangen.

Met ingang van 1 Augustus werden er jaarspromessen door de Agent van het Ministerie van Financiën afgegeven; de kaspositie van het Rijk was echter zo ruim, dat deze afgifte reeds na enkele dagen werd gesloten, waarna De Nederlandsche Bank het verkopen van jaarspromessen uit haar schatkistpapier weer hervatte.

De callgeldrente werd met ingang van 7 Augustus jl. tot $\frac{1}{2}$ pCt verlaagd. Reeds maanden lang was deze rentevoet op de vastgestelde minimumnotering van $\frac{3}{4}$ pCt gehandhaafd; de grote renteloze saldi van banken bij de circulatiebank gedurende deze periode wezen er inmiddels op, dat het aanbod van dit crediet de vraag bijna voortdurend overtrof. Het thans genomen besluit om genoemd minimum met $\frac{1}{4}$ pCt te verlagen, voorkomt, dat het bedrijf der discounto-handelaars, die vnl. met opgenomen callgeld een portefeuille schatkistpapier financieren, ten gevolge van de renteverlaging van het schatkistpapier verliesgevend

zou worden. Uit een oogpunt van een goede functionering van de geldmarkt is deze verlaging derhalve niet ongewenst te noemen.

De kapitaalmarkt.

De Vereniging voor den Effectenhandel, die tot dusverre zeer weinig deed op het gebied der „public relations”, trof met ingang van de verslagweek een regeling ter stimulering van het bezoek van het publiek aan de effectenbeurs. Hoewel hiervan geen wonderen mogen worden verwacht — het zijn fundamentele krachten, die het effectenbezit de laatste jaren in vrijwel alle opzichten tot de verliezende partij hebben gemaakt — kan een uitgebreide en voortgezette voorlichting toch wellicht enigszins bijdragen tot het opruimen van heersende onjuiste denkbeelden op het gebied van het effectenwezen.

Meer dan de aandelenmarkt trok gedurende de afgelopen week de obligatiemarkt de aandacht. Duidelijk was te constateren, dat de verlaging van officieel disconto en schatkistpapierrente bij velen de verwachting hebben doen ontstaan, dat ook op de kapitaalmarkt een rentedaling zal optreden, welke verwachting, zoals gebruikelijk, haar eigen realisatie meebrengt. Enige terughoudendheid was echter in de loop van de week te bespeuren, toen het gerucht de ronde deed, dat er een nieuwe staatslening op komst zou zijn (rente 4 pCt, groot f 1 miljard, naar men wist te vertellen).

Het Ministerie van Financiën heeft in het strijdperk van het rentegamma opnieuw stof doen opwaaien en wel door uitvaardiging van een verbod van overneming van gemeenteleningen door de banken. Toegestaan blijven guichetleningen, waarbij dus niet de overnemende bank, doch de geldvragende gemeente het risico van niet slagen loopt. Een tweetal leningen van dit type, nl. Gouda (f 3 mln) en Zeist (f 1 mln) werd reeds aangekondigd. De steen des aanstoots voor het Ministerie, nl. het feit, dat de banken een deel van hun overnemingsprovisie aan de geldgevers uitbetaalden, schijnt hiermede thans uit de weg te zijn geruimd.

Aand. indexcijfers.	1 Aug. 1952	8 Aug. 1952
Algemeen	136,0	136,8
Industrie	190,9	191,3
Scheepvaart	154,1	155,1
Banken	119,0	119,8
Indon. aand.	44,8	45,5

Aandelen.		
A.K.U.	137%	141
Philips	154	153%
Unilever	175½	175½
H.A.L.	151	150
Amsterd. Rubber	80½	80½
H.V.A.	94	98
Kon. Petroleum	320%	324½

Staatsfondsen.		
2½ pCt N.W.S.	7813/16	74½
3-3½ pCt 1947	895/16	901/16
3 pCt Invest. cert.	92%	94%
3½ pCt 1951	96	96½
3 pCt Dollarlening	95%	94%

Diverse obligaties.		
3½ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	95%	94%
3½ pCt Bataafsche Petr.	96%	97%
3½ pCt Philips 1948	94%	96%
3¼ pCt Westl. Hyp. Bank	89.	89½

J. C. BREZET.

Abonneert U op de E.-S.B.

STATISTIEKEN

OVERZICHT VAN DE OPBRENGST DER RIJKSMIDDELEN *).

STAAT I	Ontvangsten op niet-kobierbelastingen. Kalenderjaar 1952.							× f 1 mln
Benaming der middelen	Jan. 1952	Febr. 1952	Maart 1952	April 1952	Mei 1952	Juni 1952	Totaal 1 Jan. t/m ult. Juni 1952	Raming jaar 1952
Loonbelasting	69,7	60,6	38,8	59,6	54,2	39,6	322,5	665,0
Dividendbelasting	— 1,7	9,4	3,7	1,1	7,6	8,4	28,6	55,0
Commissarissenbelasting	1,4	0,7	0,4	1,0	0,4	0,9	4,8	8,0
Vereveningsheffing	30,3	24,8	15,6	25,1	23,2	15,3	134,2	275,0
Rechten op invoer	29,9	31,8	36,0	40,6	40,5	37,1	215,9	450,0
Accijns op gedistilleerd	9,4	8,6	8,2	8,4	9,0	8,4	51,9	100,0
Accijns op bier	0,9	1,3	1,4	1,6	2,1	1,7	8,9	16,0
Accijns op suiker	7,7	8,1	7,4	6,7	7,7	7,3	44,9	50,0
Accijns op tabak	31,4	23,0	26,6	25,6	28,2	21,6	156,4	285,0
Omzetbelasting	113,8	104,8	69,3	105,5	105,0	62,5	560,9	1.300,0
Rechten van zegel ¹⁾	4,0	2,8	3,3	3,3	3,6	3,4	20,3	30,0
Rechten van registratie	3,9	5,1	3,6	3,2	3,7	3,6	23,0	45,0
Rechten van successie	8,3	6,7	7,4	7,0	7,8	6,1	43,3	85,0
Motorrijtuigenbelasting	6,1	5,6	5,5	14,0	8,5	5,4	45,0	70,0
Totalen	314,9	293,3	227,0	302,6	301,4	221,4	1.660,5	3.434,0
¹⁾ Hieronder begrepen wegens zegelrecht van nota's van makelaars en commissonnairs in effecten, enz.	0,5	0,4	0,4	0,4	0,3	0,4	2,4	

*.) In verband met afrondingen behoeven de totalen niet met de som der afzonderlijke posten overeen te stemmen.

STAAT II

Ontvangsten op kohierbelastingen.

× f 1 mln

Benaming der middelen	Jan.	Febr.	Maart	April	Mei	Juni	Totaal 1 Jan. 1952 t/m ult. Juni 1952	Raming jaar 1952
	1952	1952	1952	1952	1952	1952		
Inkomstenbelasting	122,1	118,3	115,1	104,5	113,2	94,5	667,8	940,0
Vermogensbelasting	9,7	9,9	10,1	8,6	8,9	8,0	55,4	80,0
Vennootschapsbelasting	84,1	105,2	171,9	48,5	91,6	33,5	534,8	515,0
Grondbelasting ¹⁾	8,7	3,4	2,1	2,5	4,0	6,8	27,4	28,0
Personele belasting ¹⁾	4,4	5,4	6,8	7,4	9,3	8,8	42,1	27,0
Ondernemingsbelasting ¹⁾	14,8	14,3	18,1	11,5	12,2	9,6	80,6	—
Totalen	243,8	256,6	324,1	183,1	239,2	161,3	1.408,1	1.590,0

¹⁾ Incl. gemeentelijke en provinciale opcenten, resp. vermenigvuldigingsfactor.

STAAT III

Ontvangsten op buitengewone middelen. Kalenderjaar 1952.

× f 1 mln

Benaming der middelen	Januari	Februari	Maart	April	Mei	Juni	Totaal 1 Jan. 1952 t/m ult. Juni 1952	Raming jaar 1952
	1952	1952	1952	1952	1952	1952		
Vermogensaanwasbelasting	15,0	8,4	4,3	5,2	5,8	4,8	24,8	35,0
Vermogensheffing ineens	1,8	1,8	1,3	2,1	1,2	1,2	7,7	15,0
Totalen	16,8	10,2	5,7	7,3	7,0	6,0	32,5	50,0

STAAT IV

Aanslagregeling der kohierbelastingen ¹⁾.

× f 1 mln

Benaming der middelen	Nog te ontvangen op alle t/m ult. 1951 opgelegde aanslagen per 31 Dec. 1951	In Jan. t/m Juni '52 opgelegde aanslagen boekings-tijdvak 1951/1952	In Jan. t/m Juni '52 opgelegde aanslagen boekings-tijdvak 1952/1953	Totaal ontvangen in Jan. t/m Juni 1952 op alle opgelegde aanslagen	Nog te ontvangen op alle opgelegde aanslagen per ult. Juni 1952
	1	2	3	4	5
Inkomstenbelasting	972,0	360,6	89,4	667,8	754,2
Vermogensbelasting	75,1	35,8	2,7	55,4	58,3
Vennootschapsbelasting	219,7	— 39,4	501,1	534,8	146,7
Grondbelasting ²⁾	14,9	0,6	64,0	27,4	52,1
Personele belasting ²⁾	19,5	48,2	—	42,1	25,4
Ondernemingsbelasting ²⁾	94,8	25,3	—	80,6	39,6
Totalen	1.396,1	431,0	657,2	1.408,1	1.076,3

¹⁾ Bij deze staat geldt: kolom 1 + 2 + 3 — 4 = 5.²⁾ Incl. gemeentelijke en provinciale opcenten, resp. vermenigvuldigingsfactor.

STAAT V

Vergelijking tussen de ramingen en de aanslagen der kohierbelastingen.

× f 1 mln

Benaming der middelen	Raming jaar 1951	Opgelegd t/m ult. Juni 1952 boekings-tijdvak 1951/1952	Raming jaar 1952	Opgelegd t/m ult. Juni 1952 boekings-tijdvak 1952/1953
Inkomstenbelasting	937,5	880,4	940,0	89,4
Vermogensbelasting	79,5	68,8	80,0	2,7
Vennootschapsbelasting	445,0	685,5	515,0	501,1
Grondbelasting ¹⁾	28,0	27,8	28,0	19,4
Personele belasting ¹⁾	25,7	23,0	27,0	—
Ondernemingsbelasting ¹⁾	—	5,0	—	—
Totalen	1.515,7	1.690,5	1.590,0	612,6

¹⁾ Excl. gemeentelijke en provinciale opcenten, resp. vermenigvuldigingsfactor.

TOELICHTING BIJ HET OVERZICHT VAN DE OPBRENGST DER RIJKSMIDDELEN.

Staat I en II.

Deze staten vermelden de werkelijk in elke maand ontvangen bedragen (kasadministratie).

Bij de omzet- en loonbelasting en vereveningsheffing moet de afdracht in principe éénmaal per kwartaal geschieden, nl. in Januari, April, Juli en October.

Staat III.

Ook hier zijn de werkelijk ontvangen bedragen vermeld (kasadministratie).

Staat IV.

Uit deze staat kan worden afgelezen hoe ver de belastingdienst is gevorderd

met het opleggen van aanslagen en tevens, welk bedrag nog moet worden ontvangen op reeds opgelegde aanslagen.

De kolommen 2 en 3 betreffen de door de belastingdienst in 1952 opgelegde voorlopige en definitieve aanslagen (debiteurenadministratie).

Een voorlopige of definitieve aanslag inkomstenbelasting 1951 behoort normaliter in het boekings-tijdvak 1951/52 te worden opgenomen; een — uiteraard voorlopige — aanslag inkomstenbelasting 1952 in het boekings-tijdvak 1952/53.

Staat V.

Deze staat maakt een vergelijking mogelijk tussen de in totaal t/m einde van de maand opgelegde aanslagen en de raming. In deze staat zijn — in tegenstelling met staat IV — de aanslagen in de grondbelasting, personele belasting en ondernemingsbelasting vermeld exclusief de gemeentelijke en provinciale opcenten, resp. vermenigvuldigingsfactor, daar deze laatste ook niet in de raming zijn opgenomen.

DE JAVASCHE BANK.
(Voornaamste posten in duizenden rupiah's)

Data	Munt-, munt- materiaal, goud en deviezen- certificaten	Vorderingen in vreemd courant betaalbaar	Deviezenfonds valutarekening	Disconto's en voorschotten op onderpand betaalbaar in eigen courant	Voorschotten aan de Regering v. d. Rep. Indon.
2 Juli 1952	1.440.381	855.426	1.491.002	254.176	3.022.418
9 Juli 1952	1.440.381	876.778	1.426.925	273.183	3.064.080
16 Juli 1952	1.440.403	768.786	1.376.876	395.833	3.293.428
23 Juli 1952	1.440.403	781.579	1.400.514	325.400	3.376.391
30 Juli 1952	1.440.403	784.692	1.382.642	377.113	3.427.700

Data	Bankbiljetten in omloop	Deviezenfonds buitenlandse passiva	Rekening courant saldi		
			Van de Regering van de Rep. Indon.	Bijzond. rekening inzake de E.C.A. hulp	Van anderen
2 Juli 1952	3.860.597	1.424.003	—	496.307	1.147.168
9 Juli 1952	3.885.376	1.420.712	—	496.307	1.122.454
16 Juli 1952	2.293.428	3.884.408	—	496.307	1.261.528
23 Juli 1952	3.889.601	1.449.847	—	496.307	1.284.023
30 Juli 1952	3.859.618	1.462.131	—	496.307	1.343.785

Muntbiljettencirculatie per 2 Juli Rp. 332.343.936
Muntbiljettencirculatie per 9 Juli Rp. 333.210.621
Muntbiljettencirculatie per 16 Juli Rp. 334.080.540,50
Muntbiljettencirculatie per 23 Juli Rp. 331.513.214
Muntbiljettencirculatie per 30 Juli Rp. 331.367.654,50

WERKLOOSHEID EN WERKVERRUIMING IN NEDERLAND ¹⁾

Maand	Geheel werklozen	Geheel wachtgelders	Geregistreerde D.U.W.-arbei- ders ²⁾
30 Juni 1951	43.200	400	22.300
31 Juli 1951	51.100	300	17.700
31 Aug. 1951	61.400	400	16.500
30 Sept. 1951	64.400	500	17.300
31 Oct. 1951	73.700	500	14.100
30 Nov. 1951	92.000	700	19.600
31 Dec. 1951	119.100	1.200	29.100
31 Jan. 1952	137.100	2.100	35.700
29 Febr. 1952	134.700	1.600	38.100
31 Mrt 1952	113.500	500	39.000
30 April 1952	101.100	500	35.100
31 Mei 1952	86.600	1.100	31.800
30 Juni 1952	79.900	1.000	31.200

¹⁾ Bron: „Statistisch Bulletin C.B.S.“

²⁾ Incl. vorstwerklozen, zieken, arbeiders, die ongevallenuitkering ontvingen benevens een aantal personen, dat in het „vrije bedrijf“ werk vond, zonder dat de arbeidsbureaux hiervan tijdig bericht ontvingen.

³⁾ Van 31 Januari 1951 af zijn de cijfers afgerond op honderdtallen.

GEMEENTE 's-GRAVENHAGE

Uitgifte van

f. 10.000.000.- 4 1/4 % 30-jarige obligatiën,

waarvan reeds f. 2.000.000.— obligatiën op
inschrijvingsvoorwaarden zijn geplaatst.

Grootte der stukken nom. f. 1.000.— aan toonder.

De ondergetekenden berichten, dat de inschrijving op
bovengenoemde obligatiën zal zijn opengesteld op

DINSDAG, 19 AUGUSTUS 1952,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

tot de koers van 100 pCt.,

bij de kantoren van de Amsterdamsche Bank N.V. en
de Incasso-Bank N.V. te Amsterdam, Rotterdam en
's-Gravenhage,

op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte
d.d. 12 Augustus 1952. Exemplaren van het prospectus en
inschrijvingsbiljetten zijn bij genoemde kantoren ver-
krijgbaar.

's-Gravenhage, 12 Augustus 1952.

**Burgemeester en Wethouders
der Gemeente 's-Gravenhage.**

Nationale Handelsbank, N.V.

Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken

vacatures

GEMEENTE NIJMEGEN

Bij de Sociaal-economische en Statistische Afdeling van
de Dienst Publieke Werken en Volkshuisvesting te
NIJMEGEN kan worden geplaatst:

JONG SOCIAAL ECONOMO

met sociografische belangstelling.

Doctoraal examen Economie of Sociale Geografie
vereist.

Aanstelling zal geschieden in de rang van com-
mies (salarisgrenzen f 4.092,— tot f 5.228,—,
incl. toelagen).

Sollicitaties worden binnen 10 dagen na het verschijnen
van dit orgaan ingewacht bij de Chef van de Afdeling
Personeelszaken, Stadhuis.

beschikbare krachten

ECON. DRS, tevens oud Adj. Inspecteur der
Belastingen, oud ca. 35 jaar, zoekt contact met

**ACCOUNTANTSKANTOOR of DIRECTIE VAN ON-
DERNEMING.**

Brieven onder nr. ESB 33-1, Bur. van dit blad,
Postbus 42, Schiedam.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.)

Telefoon Redactie en Administratie 38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam

Redactie-adres voor België: Seminarie voor Gespecialiseerde Economie
14, Universiteitstraat, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.).

Abonnementenprijs, franco per post, voor Nederland en de Uniegebieden en
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 26,—, overige landen f 28,— per jaar.
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per
ultimo van het kalenderjaar.

□

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk
Rotterdam (W.).

□

ADVERTENTIES.

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Firma H. A. M.
Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 6). Advertentie-
tarief f 0,43 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures“
en „Beschikbare krachten“ f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie
behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te
weigeren.

Losse nummers 75 cts.